

PIRAMIDA

NEODVISNA REVIIJA ZA POLITIČNA, SOCIALNA,
KULTURNA VPRAŠANJA IN LEPOSLOVJE

LETO I.

ŠTEV. 10

V S E B I N A :

Pripravimo se za čas novih odločitev. — ING. FERDO LUPŠA: Kriza razmnoževanja evropskih narodov. — H. HEINE-P. PIRIN: Pozdrav morju. — VINKO ŽITNIK: Na razpotju življenja. — LOJZE BIZJAK: Sirota Ivanka, IV. — RADIVOJ REHAR: Poskus opredelitve sedanje duhovne krize. — OBZORNIK: Slovensko slovstvo: Vinko Žitnik: Pomlad (R. Rehar). — Marja Boršnikova: Aškerčeva bibliografija (V. R.). — Likovna umetnost: Kolektivna razstava slikarja Alberta Sirka (R. R.). — Slovenski jubilanti: Dr. Lojz Kraigher (B. S.). — Dr. Anton Novačan (B. S.).

1 9 3 6 - 3 7

M A R I B O R

Revija „PIRAMIDA“ izide dvanajstkrat na leto.

Naročnina znaša za vse leto 60 din, za pol leta 30 din, za četrt leta 15 din, posamezna številka 7 din. Naročniki kolekcije knjig za poslovno leto 1936/37 jo prejemaajo zastonj.

Uredništvo in uprava v Mariboru, Prečna ulica 3/I.

Izdaja in zalaga: Založba »Piramide« v Mariboru.

Predstavnik in urednik: Radivoj Rehar, pisatelj in publicist v Mariboru.

Tiska: Mariborska tiskarna d. d. v Mariboru.

Predstavnik: Stanko Detela v Mariboru.

OBJAVE UPRAVE:

Zaključna dvojna številka prvega letnika revije izide meseca oktobra 1937.

Knjiga Alphonse Daudet »LYDIJA FENIGANOVA« je dotiskana in jo bodo naročniki prejeli v prihodnjih dneh, koncēm meseca oktobra pa prejmejo še zadnjo knjigo programa prvega poslovnega leta, zanimivo delo Emila Ludwiga »NIL«.

ZALOŽBA PRIPOROČA SVOJA DOSEDANJA DELA:

Radivoj Rehar: »SEMISIRIS«, utopično zasnovan, a realno pisan roman o življenju in koncu pravljicne celine Atlantide, ki se je nekoč širila med Afriko, Evropo in Ameriko. Knjiga obsega 332 strani velike osmerke in stane v najmodernejši opremi vezana v platno 84 din.

Essad Bey: »NIKOLAJ II.«, življenjepis zadnjega ruskega carja, ki nudi po mnenju svetovne kritike najboljši vpogled v zadnja desetletja Rusije pred zmago boljševizma in se čita bolj napeto kakor vsak roman. Knjiga obsega 328 strani velike osmerke in stane v najmodernejši opremi vezana v platno 84 din.

Alphonse Daudet: »LYDIJA FÉNIGANOVA«, roman velikega francoskega pisatelja o grehu in odpuščanju, ki prikazuje razmere in mišljenja po veliki francosko-nemški vojni, podobne v marsičem našim današnjim. Knjiga je počastitev 40-letnice pisateljeve smrti, obsega 304 strani velike osmerke in stane v krasni opremi vezana v platno 84 din.

Emil Ludwig: »NIL«, življenjepis svetega afriškega veletoka Nila s krasnimi opisi pokrajin, rastlinstva, živalstva, ljudstev in zgodovine severnovzhodnega dela črne celine. Zanimiva in poučna knjiga na več ko 300 straneh velike osmerke stane v moderni opremi vezana v platno 84 din.

Knjige se lahko plačajo tudi v štirih mesečnih obrokih.

PRIPRAVIMO SE ZA ČAS NOVIH ODLOČITEV

Nemir, ki ga je rodil ideološki razcep Evrope, še vedno narašča, in nobenih znakov ni, po katerih bi mogli sklepati na skorajšnje pomirjenje. Nasprotno, vsi kažejo, da se bližamo še težjim preizkušnjam, v katerih se bo znova odločalo o usodi naše celine in njenih narodov. In kamorkoli se ozremo, povsod vidimo, da se evropski narodi mrzlično pripravljajo na svoje naloge v uri odločitev, ki utegne napočiti. Pripravljajo se stvarno in duhovno in ne zamude nobene priložnosti, ki bi jim utegnili koristiti.

Samo mi, raztrojeni *Slovenci*, živimo nebrižno v svoji letargiji in čakamo prekrizanih rok na vse, karkoli utegne priti. Strastno se prepiramo med seboj za male domače in tuje račune, med tem ko gine za mejami tretjina naših sinov in hčera ter izgublja vero v nas in v sebe. In tako se utegne zgoditi, da bomo stopili v novo veliko igro prav tako nepripravljeni, kakor smo stopili v svetovno vojno in v dogodke razpadanja Avstro-Ogrske, ko smo se zanašali samo na *druge* in so potem tudi samo *dru gi* krojili našo usodo.

Postavljeni na najpomembnejše križpotje Evrope, smo se navadili krivega mnenja, da smo vsem v napoto, namesto da bi presodili svoj položaj, pomen in poslanstvo, ki sega daleč čez in nad našo številčno maloto. Kajti kolikor smo na tem križpotju komu v napoto, toliko smo ali bi vsaj morali biti tudi vsem v *k o r i s t*! Naše veliko evropsko poslanstvo je v tem, da ločujemo imperijalizme Germanov, Romanov, Madžarov in Slovanov. Mi edini zapiramo Germanom pot do Sredozemelskega morja, a tudi Romanom vdor v Podonavje, Madžarom na Jadran in Slovanom v Italijo, zato je naš obstanek v interesu vseh, in ako nas ne bi bilo, bi nas morali v *i n t e r e s u* *evropskega ravnovesja* ustvariti!

Ako Evropa tega ne vidi in ne ve, ni to toliko njena kakor naša lastna krivda, ker niti sami svojega pomena in poslanstva še nismo presodili. Zato bi morala biti naša prva naloga, razmisliti do konca slovenski narodni pomen in namen za nas in za Evropo, da bi v uri bodočih novih odločitev mogli nastopiti pripravljeni ter terjati z *d r u ž i t e v* in z združitvijo pogoj za izpolnjevanje svojega poslanstva.

Zato pa mora biti tudi konec naše nebrižnosti in pogubnega fatalizma z lažno vero, da nas bo usoda, ki nas je ohranila poldrugo tisočletje, že sama varovala tudi dalje. To poldrugo tisočletje je bilo drugačno, kakor je sedanja doba mrzličnega tempa in surove brezobzirnosti, v kateri doživljamo paradoks, da so z zakoni zaščitene pred iztrebljenjem nekatere vrste živali in

rastlin, niso pa zaščiteni pred zatiranjem ljudi in narodov. V prejšnjih časih je bilo potrebno za uničenje kakega naroda celo tisočletje — dandanes zadostuje že nekaj desetletij! Zato bodo mali narodi, ki bodo prekrizanih rok čakali na svojo usodo, zapisani pogubi v žrelu pohlepa velikih.

Naša zgodovinska nesposobnost, ki nam je po lastni krivdi vselej onemogočila izkoristiti vse velike priložnosti, nas je stisnila v tesne meje sedanjosti in napravila iz nas enega najmanjših narodov v Evropi. Mirovne pogodbe so nas ohromele na treh straneh, nova katastrofa pa bi nas utegnila ohrometi do konca. Zato nas kliče naš položaj v teh nemirnih časih na branik bodoče usode, kateri moramo posvetiti vse svoje delo, misli in prizadevanja, da bomo, ako bo treba, pripravljeni stopiti na plan in zagotoviti si svoj obstanek. V ta namen pa moramo premisliti in pretehtati vse! Vsi naši duhovni voditelji se morajo lotiti dela za ta cilj!

Pred vsem pa moramo dognati, kaj hočemo, da bo postala naša zahteva znana vsemu našemu narodu in se v veliki uri ne bomo šele prepirali za svoje namene, kakor smo se nesrečnega l. 1918. za vprašanje meje na Koroškem, da smo potem izgubili vso. Določiti moramo svoj program in stopiti z njim pred svet, da bo vnaprej vedel za nas in naše pravice!

Kaj smo storili v tem oziru do danes? Skoraj popolnoma nič. Naši redki prijatelji v svetu se morajo sami truditi za nas, kajti mi smo tako leni, da jim ne preskrbimo niti pripomočkov, za katere nas prosijo. S čutom sramote moramo ugotoviti, da je neka velika evropska revija zaman moledovala naše intelektualce v Ljubljani, da bi ji priskrbeli podatke o našem položaju in naših hotenjih.

Med tem pa imamo na pretek časa in sredstev za obupno nizki boj naših še bolj obupno nizkih strankarskih razprtij, ki niti niso več strankarske, ampak zgolj še osebne in kliinarske. Z bolečino v duši so ugotovili to tudi slovenski koroški akademiki, ki so se nedavno sešli, da bi razmišljali o trpki usodi sto tisoč najbolj pozabljenih Slovencev. In ugotovili so tudi, da se osemdesetmilijonski nemški narod briga za vsakega svojega posameznika v tujini, milijonski slovenski pa pozablja na celo svojo deželo.

Nihče ne more in noče zahtevati doma strankarskega slogaštva, toda usoda naroda sega nad strankarstvo, in v zadevah te usode mora utihniti in se ukloniti skupnim koristim in ciljem! Tu mora biti razlik konec! Priprav za bodočnost se mora okleniti ves naš narod, brez razlike strankarske pripadnosti!

Med temi pripravami je najnujnejša znanstvena literatura o našem geopolitičnem položaju in pomenu za Evropo, o naši zgodovini, narodni bitnosti in kulturi, ki pa ne sme ostati le doma, ampak mora ven, v svet, kjer o vsem tem še ničesar ne vedo. Obrniti pozornost Evrope nase, to bodi naša prvo prizadevanje!

KRIZA RAZMNOŽEVANJA EVROPSKIH NARODOV

Kulturna in fizična degeneracija Evrope, zlasti zahodne, je danes že matematično dognana resnica. Vidno podobo o tem dobimo, ako proučimo zgodovinska dogajanja zadnjega časa ter statistične podatke o razmnoževanju narodov. V obstoječem gospodarskem kaosu razjeda poleg kulturne tudi vitalna kriza celotno belo pleme, nekatere narode bolj, druge manj.

Narod lahko primerjamo z velikim jezerom, ki nam kaže na površini sicer vedno enako podobo, se pa v svoji notranjosti vendarle stalno spreminja. Na eni strani voda v jezero priteka in ostaja v njem, na drugi pa odteka. V sorazmerju z dotokom in odtokom se količina vode večja ali manjša. Enaka je usoda naroda: rode se mu stalno novi pripadniki, a istočasno drugi odmirajo. Ali narod številčno narašča, ostaja na isti stalni višini, ali se krči, je odvisno samo od razmerja med rojstvi in umiranjem.

Številčno manjšanje ali večanje posameznih narodov je velikega političnega pomena. Zgodovinski razvoj je dokazal, da razplojevalna moč belega plemena peša, ona Azijcev pa narašča. O tem nas uči statistika ljudskega razmnoževanja. Zato se tudi veliki državniki ukvarjajo s problemom zdravljenja narodne plodnosti. Mussolini hoče okrepiti narodno številčnost Italijanov s tem, da uvaja prisilne poroke; nemški hitlerizem daje poročne nagrade, a podobne pojave enakih prizadevanj opazamo tudi drugod. V Franciji se trudijo na vse načine, da bi dvignili številčnost porodov v družini od dosedanje prakse le enega ali dveh otrok, ki se je v zadnjih desetletjih razširila na vse sloje francoskega naroda. Pri nas ta problem sicer še ni postal aktualen predmet posebnih, upoštevanja vrednih studij, a bile bi kljub temu zanimive in poučne. Statistično dognano nazadovanje porodov pri narodih zahodne Evrope je svetovno-zgodovinski pojav velikega pomena. Vzrok temu nazadovanju pa ni morda toliko v slabitvi naravne rodovitnosti, ampak tembolj v samovoljnem preprečevanju porodov. Angleži in Američani imajo za to svoj posebni izraz »birthcontrol« (porodna kontrola), a neki nemški znanstvenik rabi za to besedo »Geburtenstreik« (porodna stavka). Nazadovanje porodov je pa prostorninsko in časovno v tesni zvezi z zahodno, evropsko-ameriško civilizacijo. Takozvana strojna doba je rodila izredno mehanizirano in tehnizirano življenje. Racionalizacija je geslo današnjega časa v Evropi. Današnji človek skuša z vsemi sredstvi prilagoditi svoje in svoje družine življenje danim razmeram v skupnem življenju sedanje narodne družbe. Današnji misleči človek se poslužuje vseh danih metod, da urejuje svoje razplojevanje premišljeno, po obstoječih družinskih razmerah sedanjega sveta. Ta proces bi lahko imenovali »racionalizacijo spolnega življenja in razplojevanja«.

Zadoščenje spolnega nagona in spočetje, sta danes dva različna pojma. Spočetja, ki so bila nekdaj sad naravnega nagona in božje volje, so danes produkt

premišljenosti in odločitve staršev. Uporaba preventivnih sredstev je razširjena že med vsem evropskim ljudstvom, in za primer, da nastopi neželjena nosečnost, so dani vsi mogoči vzroki in načini za odpravo ploda. To se dogaja kljub strogim cerkvenim predpisom in državnim kazenskim zakonom. Še pred nekaj desetletji je zagledalo luč sveta toliko otrok, kolikor je hotela narava. Neke metode, ki so preprečevale nosečnost, so bile znane sicer že v antični dobi, vendar so se uporabljale samo v maloštevilnih in izbranih družbah. Splošno človek takrat ni hotel oziroma si ni upal posegati v naravni razvoj razploditve, ker se je to upiralo tako njegovi verski kakor moralni usmerjenosti. Hoteno preprečevanje nosečnosti je smatrala n. pr. katoliška cerkev vedno za velik greh.

V Nemčiji se je pred nekaj leti cenilo število odprav zarodka na približno milijon, danes pa je to število morda že večje od števila porodov. Vse stremljenje in mišljenje današnjega modernega človeka obstoji v racionalizaciji porodov na škodo narodove številčnosti in moči. Želje zahodnih Evropevcov in severnih Američanov se izražajo v individualnih življenjskih nasladah ter v gospodarskih in socialnih uspehih posameznika. To stanje pa pri današnjih življenjskih razmerah ne dopušča popolnega izkoriščanja plodnosti, ne dopušča večjega števila otrok. Posledica je maloštevilnost družine.

Čimbolj narašča želja po izredni udobnosti, tembolj naraščajo potrebe. Današnja doba nudi neporočenim ali poročencem brez otrok v mestih nedvomno več udobnosti in prijetnosti, kakor številčni družini. Marsikdo se bo zato prej odločil za nakup avtomobila, kakor za spočetje otroka. »Naši otroci naj imajo boljšo bodočnost, kot mi!« to je misel, ki navdaja starše. Otroci naj bi dosegli najvišjo stopnjo izobrazbe in materialnega blagostanja, to pa se pri današnjih razmerah lahko doseže samo tedaj, ako jih je malo. Statistika nam dokazuje, da ima danes srednji stan zahodnoevropskih narodov najmanj otrok, navadno le enega ali dva. Pri znanstvenikih, raziskovalcih in umetnikih prekaša stremljenje po višjih ciljih še posebej vsako željo po posesti otrok. Ti se boje, da bi jih mnogoštevilna družina ovirala pri delu za dvig kulture in civilizacije.

Tudi ženska emancipacija ni v popolnem skladu z materinstvom, odkar zahteva ženska za sebe tisto izobrazbo in osebne prednosti, kakor so po naravi določene moškemu. Pri nekih ženskah je to stremljenje dovedlo celo do omalovaževanja lastne produktivnosti in izgube materinske čustvenosti. Namesto otrok imajo take ženske le duševne konflikte. Ni vseeno, ako ima Američanka v svojih otrocih zadržek, da ne more v letovišče; ni vseeno, ako se Parižanka boji, da bi jo zapustil ljubimec, ako bo rodila; ni vseeno, ako Ibsenova junakinja samozavestno služi le svojim idealom, pri čemer bi ji bil otrok le v oviro. — Vse take ženske so za narod neplodne. Navsezadnje je pa tudi beda, ki povzroča nazadovanje rojstev. *Svetovna gospodarska kriza in nestalnost razmer onemogočata mnogim zakon, zdravim zakonskim parom pa spočetje otrok, ki bi si jih sicer želeli.*

Tako je stanje porodov v tesni zvezi z zahodno civilizacijo. Duh racionalizacije porodov, ki je izšel iz Francije, je prav občutno zajel germanske narode, najprej intelektualno napredne ljudi brez posebnih verskih prepričanj, in se razširil nato še v najširše sloje.

Za primer racionalizacije porodov vzemimo Nemčijo, ker so njeni statistični podatki v vseh podrobnostih znanstveno najbolj urejeni in preučeni. Nemški učenjaki so izračunali, da so v velikih mestih številke porodov najmanjše. V Berlinu je znašala l. 1927. rojstna številka 9.9 na tisoč prebivalcev, a l. 1931. le še 8.7. Umrljivost pa je tedaj znašala 11.3, torej je bila za okoli 30% večja! Da bi v Berlinu ostalo prebivalstvo številčno vsaj na isti višini, kakor je, ne glede na dotok ljudi od zunaj, za to bi bilo treba 17.4 rojstev na tisoč prebivalcev. Torej znaša številčni minus rojstev 8.7 na tisoč ljudi. Tako ima Berlin danes le samo polovico novorojenčkov, ki bi bili potrebni za številčno ravnotežje tega vele mesta. Morda je Berlin v tem pogledu najmanj plodno vele mesto na svetu. Za njim sledi Dunaj z 10, Pariz s 14.7, London s 15.8 in Moskva s 25 rojstvi na tisoč prebivalcev.

Berlin je štel l. 1925. nad 4 milijone prebivalcev. Če vzamemo zadnje rojstne številke za podlago, tedaj bo l. 1955. imelo to vele mesto samo še okrog 3 milijone prebivalcev, okoli l. 2000. pa ne bi bilo sploh več milijonsko vele mesto, ako bi ostalo isto razmerje porodov na število prebivalcev, kakor ga izkazuje sedanja statistika ter bi izostalo vsako nadaljnje priseljevanje z dežele.

Zelo neugodna je v Nemčiji tudi sploh številčnost otrok v družini. Nemški znanstveniki so dokazali, da nimamo danes v nemških vele mestih le sistema enega ali dveh otrok, ampak zelo razširjen sistem družin brez vsakih otrok. Dognano je, da živi v nemških deželah danes 35 do 40% družin brez otrok, v Berlinu samem pa celo čez 50%. Dr. Lotze, nemški znanstvenik, piše v svoji knjigi: »Velika mesta dobesedno žrejo ljudi. Stotisoče izwabijo med svoje zidove, da jih tam zabrišejo. Mesta rišejo ljudem navidezno svetlo, močno in nepremagljivo življenje, v resnici pa so le velikanska pokopališča narodov! Berlin ima pri naravnem starostnem stanju prebivalstva danes za vsaki dve otroški zibelki po pet rakev.« V manjših nemških mestih nazadovanje porodov še ni tako usodno, toda le podeželsko prebivalstvo se drži še v ravnotežju, čeprav tudi že tam pada število porodov od leta do leta.

V Nemčiji je zanimivo stanje porodov tudi glede na versko pripadnost: židje, protestanti, katoličani. Splošno se lahko opazi, da imajo manj religiozni ljudje brez metafizičnih vezi manj otrok kakor taki, ki vidijo v samovoljnem določanju števila porodov še božje in cerkvene prestopke. Nemški židje so danes v razkroju, ne toliko zaradi nastalega preganjanja, ampak vse bolj zaradi nazadovanja porodov. L. 1928. je znašala rojstna številka židov 10.8, smrtna pa 14.2 na tisoč ljudi, t. j.: za okoli 31 odstotkov so židje hitreje umirali, kakor pa so se rodili. Da je smrtnih primerov več kakor rojstev, ni posledica nehigienskih razmer. Židje so navadno dobro situirani

in gospodarsko močni, da morejo biti deležni vseh modernih zdravstvenih pripomočkov. Njihovemu nazadovanju je vzrok le hotena racionalizacija porodov. Nemški židje so v zadnjih desetletjih po veliki večini zavrgli vse verske zapovedi in naravnali število porodov po lastni volji mnogo bolj kakor protestanti, protestanti pa zopet mnogo bolj kakor katoličani.

Glede na socialni položaj je pa bilo stanje porodov v Nemčiji sledeče: še pred vojsko je rodila žena možu srednjega stanu, tako uradniku in trgovcu kakor drugim samostojnim poklicem, povprečno po dva otroka, neinteligentnemu tovarniškemu in poljskemu delavcu pa po 4 do 5. L. 1928. je bilo stanje porodov že pri vseh stanovih skoraj izenačeno na 2 do 2.5, torej pod povprečno normalo 3.2, ki so jo učenjaki izračunali kot minimalo, da bi se nemški narod ohranil vsaj na sedanji višini. Zaradi izboljšanja higienskih razmer se je pa doba človeškega življenja podvojila, zato v resnici nemški narod številčno še ne pada, kakor bi utegnili sklepati iz števil o nazadovanju porodov.

Francija je bila od l. 1890. do izbruha svetovne vojske številčno precej stabilna, med tem ko je imela Nemčija takrat še prirastek več ko milijon rojstev na leto. L. 1932. je v Nemčiji znašalo število živih rojenih otrok prvič manj kakor milijon. Rodilo se jih je le 978.360, torej 53.600 manj kakor l. 1931. Francija je izkazala od 1871. do 1914., torej v 43 letih, prirastek prebivalstva od 36.1 na 39.6 milijonov, tedaj za okroglo 9.6%, Nemčija je pa imela v isti dobi ogromen prirastek od 41.1 na 67.8 milijonov ljudi, torej za okroglo 35%. Toda l. 1931. je Nemčija izkazala že manj porodov kakor Francija! Francija je imela takrat 18.1, Nemčija pa 17.5, torej še za okoli 3.4% manj porodov na tisoč ljudi.

Kakšne so razmere v Angliji? Tam opazamo približno enak razvoj, kakor v Nemčiji. Naraščanje ljudstva pred vojsko tam ni bilo tako silno, kakor v Nemčiji. Nazadovanje porodov se je pričelo že prej, in l. 1930. je bilo v Angliji število porodov že nekaj manjše kakor v Nemčiji.

V severnih deželah je imela Švedska l. 1930. le 15.4 porodov na tisoč prebivalcev, t. j. najmanjše povprečno število, ki ga je dosegel kak narod v Evropi. Bogata in srečna Švedska ni doživela svetovne vojske in ima prostora za veliko večje število ljudi, kakor jih preživlja danes. — Norveška je bila v tem pogledu nekoliko na boljšem (15.3). V srednji Evropi je imela Avstrija 16.8, Švica pa 17.2 novorojenčkov na tisoč ljudi. Tako se v sedanji dobi narodi takozvane nordijske ali germanske rase, to so Nemci, Švedi, Norvežani, Angleži, Avstrijci in Švicarji, najslabše razmnožujejo, četudi delajo v tem pogledu Danci, Holandci (23.1) in belgijski Flamci z veliko več porodi izjemo.

Večje so porodne številke južnih Romanov. Italijani imajo porodno število 26, Španci 29, Portugalci pa celo 32.8 na tisoč ljudi. Največje številke pa izkazujejo vsekakor slovanske pokrajine in vzhodni Romani. Le Čehi in Slovaki tvorijo prehod iz srednje v vzhodno Evropo z 22.7

porodi. Poljaki imajo 32,8, Rusi pa celo 39,8 rojstev na vsakih tisoč prebivalcev. Tako rodi danes slovanska mati še enkrat toliko otrok, kakor germanska. Zato Nemci tudi stalno pišejo o slovanski nevarnosti.

Edino, kar daje danes Nemcem prednost pred Francozi in nekaterimi drugimi narodi, je nizka umrljivost. Splošno so obnovitveni viri pri mnogih neslovanskih evropskih narodih prav tako usahnjeni, kakor je pred leti bilo to izrazito še samo v nekaj državah na zahodu Evrope (Francija). Najbolj se danes Nemčija boji Poljske, ki bo l. 1950. po prebivalstvu že dosegla današnjo številčno moč Nemčije.

Kakšno je glede razmnoževanja razmerje pri nas? Pred sto leti se je v bivši Avstro-Ogrski rodilo še po 40 otrok na tisoč prebivalcev. Na Kranjskem 32, v Ljubljani pa celo 39. Pred nekako 60 leti je pričelo število rojstev v Ljubljani naglo padati in je doseglo l. 1933. samo še število 12. Po cenitvah števila prebivalstva ob koncu l. 1934. pa se je rodilo v slovenski banovini na tisoč prebivalcev okrog 31 otrok. Tako je število rojstev v Ljubljani bilo za okroglo 150% manjše, kakor v ostali Sloveniji. To so mučne številke, ki nam razkrivajo moralno in socialno degeneracijo našega središča, vendar osvetljujejo razveseljivo podeželsko ljudstvo, ki je ohranilo zdravo razmnoževanje.

Kakšne so razmere v Zagrebu? — Primarij otroškega mestnega zavetišča v Zagrebu, dr. Schwarz, je izjavil, da število rojstev v Zagrebu silno naglo pada. Od l. 1926. do 1933. je število novorojenčkov nazadovalo za okoli 22%. Iz Beograda so zadevni rezultati žal neznani. Zanimivo pa bi bilo ugotoviti, do kakšnih rezultatov bi prišli tam.

Najboljša označba današnje dobe za zahodno-evropske narode bi pač bila ta, da postajajo stari in so zato manj plodni. Kajti s tem, da se rodi vedno manj otrok, se spreminja podoba prebivalstva tudi po povprečni starosti. S časom prevladajo le starejši ljudje, ki živijo dalje časa zaradi higienskega izboljšanja in s tem povprečnega podaljšanja življenjske dobe, dočim postaja število mladine vedno manjše.

Pred nekako 50 leti so tvorili Slovani, Romani in Germani v Evropi povprečno vsaki po eno tretjino prebivalstva. Po statističnih podatkih pa lahko že sedaj izračunamo, da bo okoli l. 1960. razmerje med temi tremi evropskimi plemenimi približno sledeče: Romani bodo tvorili 22%, Germani 27%, Slovani pa 51% vsega evropskega prebivalstva. Ta prognoza priča o veliki in zdravi življenjski sili Slovanov ter vzbuja pri Germanih in Romanih strah pred bodočnostjo.

Kakšne so razmere v Ameriki? — Zanimivo je dejstvo, da je v Severni Ameriki nazadovanje porodov skoraj enako, kakor v zahodni Evropi: jankeji, potomci nekdanjih prvih kolonistov in voditelji moderne Amerike, izumirajo. Izumiranje se je tam pričelo že pred 60. leti. Biologi so izračunali, da po treh generacijah sploh ne bo več pravih jankejev. Da ima Severna Amerika

vendar še nekaj prirastek prebivalstva, povzroča dotok mladih priseljencev, kljub temu se pa v ameriškem ozračju tudi ti glede rodovitnosti naglo prilagode starim jankejem. V nasprotju s severnimi angleškimi Američani pa stoje latinski Južne Amerike. Ti so, kakor evropski Španci in Portugalci, še vedno izredno plodoviti in kažejo povsem mladostne razvojne sile.

Preučimo še razmere v Aziji, kjer živi več ko polovica človeštva vsega sveta. V Aziji so razmere dobro znane v Niponu (Japonski). Tam se je prebivalstvo v polstoletju podvojilo. Nipon ima s Korejo okoli 87 milijonov ljudi. L. 1929. je bilo v Niponu porodno število 33, število umrlih pa samo 20 na tisoč ljudi. V Koreji je bilo porodno število še večje. Iz tega izračunamo prirastek prebivalstva v letu na okoli 1.25 milijona ljudi. *To bo dalo v treh generacijah Niponu nad 200 milijonov duš, torej skoro polovico vsega današnjega prebivalstva Evrope!*

O Kitajcih je znano, da pri njih število porodov še nikoli ni nazadovalo. Kljub vsem epidemijam, vednim revolucijam in življenjskim nezgodam se je število Kitajcev, po zgodovinskih podatkih sodeč, tekom zadnjih 10 generacij 6 krat pomnožilo. L. 1931. je imela Kitajska okoli 450 milijonov prebivalcev, in so tako bili *Kitajci številčno najmočnejše ljudstvo na svetu*. To številko je dala uradna cenitev kitajskih oblastev samih.

Kitajci so morda najplodovitejše ljudstvo na zemlji. Njihova zgodovina sega več ko pet tisoč let, morda celo osem tisoč let nazaj. V tej dobi je kitajsko ljudstvo odvrnilo vsako politično podjarmljenje že biološko. Nositelji velikih kultur starega veka, kakor so bili Egipčani, Asirci, Babilonci, Grki in Rimljani so izumrli, njih kulture so izginile, žilavo in potrpežljivo ljudstvo Kitajcev si je pa ohranilo vsa tisočletja do dandanes svojo kulturo in narodno bit. Iz tega sledi, da je kitajsko ljudstvo biološko izredno zdravo. Religija in morala Kitajcev se spajata zlasti v kultu prednikov. Razmnožitev družine je Kitajcu najvišja dolžnost, in največja nesreča ga zadene, ako mu žena ne rodi sina, ki bo po očetovi smrti daroval žrtve na altarju prednikov. *Mong tse*, največji kitajski moralist, je zapisal: »Nobenih potomcev zapustiti je največje zlo.« Vse mišljenje in premišljevanje Kitajcev je namenjeno le družini, in prav to je vzrok, da je kitajski narod prestal zmagovito vsako nevarnost. Vojske, naravne katastrofe, epidemije in lakota so sicer od časa do časa Kitajce slabile, vendar je neka naravna sila in zdrava kri potem vedno znova pospešila še večjo razmnožitev njihovega ljudstva. Zaradi svoje izredne žilavosti in splošne sposobnosti prilagoditve, spretnosti v vsakem poslovanju ter skromnosti so Kitajci poleg Japoncev najnevarnejši konkurenti bodočim generacijam belega plemena.

Kaj bo importirana zahodno-evropska civilizacija v bodoče naredila iz Kitajske, je sedaj še nemogoče presoditi. Morda bo njena intervencija nekoč porazno uplivala na kitajsko biološko zdravo ljudstvo, podobno kakor se je zgodilo v Evropi že pri najbolj naprednih narodih z ozirom na njih plodovi-

tost. Vnaprej pa s tem na Daljnem vzhodu ni mogoče računati. Japonska, ki žanje sadove zahodno-evropske civilizacije, nas uči o nasprotnem. Tako zamoremo sklepati, da se bo število kitajskega ljudstva še dalje rapidno razmnoževalo. Obstoja možnost, da se bo to žilavo in biološko zdravo ljudstvo rumenega plemena v stoletjih še podvojilo. Teda j b i p r e d s t a v l j a l o polovico današnjega prebivalstva vsega sveta.

Indija je imela l. 1931. okoli 351 milijonov prebivalcev. To ljudstvo se je v zadnjem desetletju pomnožilo za okoli 10⁰/. Porodna številka znaša 35, število umrlih pa le 25 na tisoč prebivalcev. Indijski narodni statist R a j a n i K a n t a piše, da se bo že l. 1960. prebivalstvo Indije pomnožilo od 351 na okroglo 468 milijonov. To bo v okroglo 30. letih več ko 100 milijonov ljudskega prirastka; torej bo že samo prebivalstvo Indije tedaj preseglo današnje število prebivalstva vse Evrope. K tej visoki rodovitnosti indijskega ljudstva je veliko pripomoglo podobno življensko naziranje kakor na Kitajskem. Religija zahteva, da se vsaka ženska poroči in da ima vsak moški vsaj sina kot potomca.

Iz dosedanje razprave sledi, da je Azija, ki ima v celoti več ko polovico prebivalstva vsega sveta, v razmnoževanju veliko bolj plodna kakor Evropa in Severna Amerika. Tako ima ta del zemlje, iz katerega so v davnih časih prihajale v Evropo velike množice Hunov, Turkov in Mongolov, tudi še danes neizčrpne vire človeške plodovitosti. Ali bodo Azijci kdaj v svetovni nadvladi nadomestili vedno manj številno belo pleme zaradi svojega naravnega naraščanja? Tu nastanejo usodna vprašanja, ki naj bi jim tudi naši znanstveniki posvečali več pažnje, kakor doslej.

Zle posledice nazadovanja rojstev za bodoče generacije zahodno-evropskih narodov so zaenkrat seveda še prikriti, ker izkazujejo zaenkrat statistični podatki ljudskega štetja še vedno večji ali manjši prirastek prebivalstva. Kako je to mogoče? — Moderna higiena je podaljšala življenjsko dobo človeka in s tem zmanjšala umrljivost, da moremo ugotoviti zaradi tega presežek rojstev nad primeri smrti. Ta presežek se pa splošno in stalno zmanjšuje in je padel najnižje v Avstriji, na 1.3, bil je pa še pred vojsko na višini 5.7 na tisoč prebivalcev. Avstriji sledi Francija z 1.4, Švedska z 2.9, Anglija s 3.5, Nemčija s 4.3, Švica s 4.6, Belgija s 5. Na boljšem je Češkoslovaška s 6.9, Italija z 9.2, Jugoslavija in Bolgarija z 12.2, medtem ko znaša v Rusiji presežek 15.2 na tisoč prebivalcev. Za vso Evropo z okroglo 420 milijoni prebivalcev navaja statistični letopis Zveze narodov za l. 1930. naravni prirastek le okroglo 2.8 milijonov ljudi. Skoro enak prirastek kakor vsa Evropa, pa je imela Rusija sama, ki šteje s svojimi sibirskimi pokrajinami polovico manj prebivalcev kakor Evropa. Zastavimo si še vprašanje, kakšna je kvalitetna stran ljudskega razmnoževanja pri narodih zahodno-evropske civilizacije? — Najvišji smoter vsakega naroda mora biti stremljenje po k v a l i t e t n e m izboljšanju ljudstva. Proti temu ne more biti nobenega ugovora. Ljudska izobrazba in vzgoja učinkujeta

vedno le na živečo generacijo, in to samo v toliko, v kolikor je v narodu dovolj vzgojnih in izobraževalnih zmožnosti. Izboljšanje podedljivih zmožnosti ne more povečati vzgoja, ampak le selekcija. Vzgoja se lahko kolikor mogoče le izrabi v dobrobit posameznika in narodove celokupnosti. Podedljive zmožnosti so pa tisti najvažnejši faktor, ki je za kvaliteto vsakega človeka ter tako tudi kvaliteto plemena in naroda, edini merodajen. Resnična in globoka srčna plemenitost naroda se ne more pridobiti od zunaj na znotraj, ampak samo s spočetjem po materi in očetu. Z razmnoževanjem najzmožnejših in najplemenitejših ljudi se narod kvalitetno dviga, z razmnoževanjem manjvrednih in nezmožnih pa kvalitetno pada.

Koga imenujemo zmožnega? V splošnem je zmožen vsakdo, ki na podlagi prirojenih sposobnosti lahko izvršuje tisto nalogo, ki mu je v človeški družbi po naravi določena. Zmožen zato ni samo učenjak, umetnik ali genialen politik, ampak lahko prav tako tudi kmet, ki z znojnim obrazom pridno in spretno orje svojo zemljo, delavec, ki v spretnosti nadkriljuje svoje tovariše v tovarni itd. Zmožna je vsaka mati, ki nosi pod svojim srcem življenje nove generacije in zna z vsemi močmi v svojem materinskem poklicu podati svoji družini resnični in blagodejni dom. Največje bogastvo naroda ni v kopičenju materialnih vrednot, ampak v čimvečjem številu srčno plemenitih, zmožnih in za razmnoževanje zdravih, krepkih ljudi. Taki ljudje naj bi se razmnoževali številčno nad normalo, nikakor pa ne nezmožni. Tako bo postajal narod tekom generacij vedno krepkejši in plemenitejši.

Pri vseh zahodnoevropskih narodih, ki izkazujejo danes nazadovanje porodov, pa opazamo negativno kvalitetno stanje, ker je razmnoževanje prirodno zmožnih, nadarjenih in plemenitih ljudi manjše, kakor razmnoževanje slabih. Že pred več ko 20 leti je francoski učenjak Bertillon opozarjal na dejstvo, da so imele družine znamenitih in slavnih mož vedno premalo otrok, manj ko polovico pod normalo, ki bi bila potrebna za stalno obnavljanje družinskega imena v Franciji. Isti učenjak je izračunal, da so imeli nadarjeni delavci večje število otrok, kakor je bila povprečna normala, potrebna za številčno ravnotežje naroda. Močno razmnoževanje neinteligentnega ljudstva je na Francoskem bilo že takrat dognano, naraščaja naravno inteligentnih in nadarjenih potomcev je pa primanjkovalo. L. 1924. je Termadogal o prirodni nadarjenosti Kalifornijcev, da družine z inteligentnimi in nadarjenimi otroci občutno nazadujejo in izumirajo. Pa tudi nemški statistik Muckermann je v zadnjem času izračunal, da je v družinah nemških vseučiliških profesorjev število otrok manjše od števila normale, ki je preračunana za Nemčijo na 3.2 otroka v družini. Izbrana nadarjenost v nemškem narodu torej peša, neinteligentna množica pa narašča. Ako preučimo tako narode zahodno-evropske civilizacije drugega za drugim, dobimo v pogledu prirojene nadarjenosti ljudstva porazno podobo. Čim manjša je nadarjenost staršev, tem večje je število njih otrok, čim večja je nadarjenost staršev, tem manj je številno

njihovo potomstvo. Ako se to razmerje v bodočih generacijah ne bo spremenilo, bo številčno inteligenca in genialnost zahodno-evropskih narodov vedno dalje pešala, na njeno mesto pa bo stopala množica nenadarnega proletariata.

Naša civilizacija z nezdravimi gospodarskimi in socialnimi razmerami, ki jih je povzročila, učinkuje naravnost uničujoče na splošno narodno genialnost. To se opaža tudi na sociološko pomembnem problemu družbenega dviga. Vsak otroku namenjen dvig v človeški družbi vodi skozi dolgotrajno in drago izobraževalno dobo, in nič ne otežuje tega tako, kakor veliko število otrok v družini. Le družine z manjšim številom otrok jim morejo nuditi današnjim razmeram potrebno izobrazbo. To spoznanje je v največ primerih pripeljalo inteligenčne družine do namerne maloštevilnosti otrok. To opažamo danes prav lahko pri profesorjih, poklicnih politikih, uradnikih, obrtnikih, kakor tudi pri inteligentnejših delavcih.

Naša civilizacija nam torej ne prinaša dviga vedno večje množice genialnih in visoko nadarjenih, zdravih členov evropskih narodov, ampak pospešuje nasprotno nevarno razmnoževanje manjvrednih elementov, ker ne razmnožujejo se rapidno, najboljši, ampak najslabši členi človeške družbe.

Zle posledice kvalitativne manjvrednosti naroda se pa ne opažajo že od danes do jutri; to bodo opazile v podedovalnem vrstnem redu v celoti šele bodoče generacije.

H. HEINE—P. PIRIN

POZDRAV MORJU

Thalatta! Thalatta!
Bodi pozdravljeno mi, ti večno morje!
Bodi pozdravljeno mi deset tisoč krat
iz srcà vriskajočega,
kakor nekoč te pozdravilo
deset tisoč je grških src,
z nesrečo se borečih, domov želečih
svetovno slavnih grških src.

Pljuskali so valovi,
pljuskali in bučali,
in sonce na nje je lilo
rožnato luč igrivo;
jate galebov preplašenih
so odletele kričaje;
konji so bili s kopiti, ščiti so žvenketali,
in daleč odjeknilo je, kakor zmage klic:
Thalatta! Thalatta!

*Bodi pozdravljeno mi, ti večno morje,
govor domovine govore mi tvoje vode;
kot sanje otroških let vidim valov lesket
vstajati s tvojih nemirnih gladin,
in stare spomine obujaš na novo mi
na vse tiste ljube, krasne igrače,
na vse tiste bogate božične darove,
na vsa tista rdeča, koralna drevesa,
ribice zlate, bisere in pisane školjke,
ki jih skrivnostno hraniš
v čisti, kristalni palači svojega dna.*

*O, kako sem potrpt bil v pusti tujini!
Kot cvetka ovela
v pločevini botanikovi
mi je ležalo v prsih srce.
Tako mi je, ko da vso zimo presedel
bolan bi v sobi bolniški, zamračeni,
in zdaj sem zapustil jo naenkrat,
in slepeče se mi nasproti blesti
po soncu predramljena smaragdna pomlad,
in šumijo drevesa in belo cveto,
in mlade cvetice vame zro
z dehtečimi, pisanimi očmi,
in vse dehti, brenči, diha in se smeji,
in pod modrim nebom spet ptice pojo:
Thalatta! Thalatta!*

*O ti junaško, umikajoče se srce!
Kako često, kako bridko često
barbarke so severne ogražale te!
Iz svojih velikih, zmagoslavnih oči
goreče puščice so streljale vate;
z besedami svojimi, krivo nabrušenimi,
hotele preklati so te,
in z lističi hiroglifnimi so razbile mi
moj ubogi, omočeni um.
Zaman sem tiščal pred se svoj ščit:
puščice so švigale, udarci so padali,
in barbarke severne
nagnale so me vse do obale morja,
in svobodno spet dihajoč sem pozdravil ga,
to ljubo, rešilno morje:
Thalatta! Thalatta!*

NA RAZPOTJU ŽIVLJENJA

Pot ju je vodila čez polje, med žiti in deteljami, pod tihim, zlatim slapom večerne zarje. Šla sta po stezi čez sredo poljá, Marta naprej, Viktor za njo. Izza njunih hrbtov v plitvi, kotanjasti dolini je pokukavala vas; črne slamnate strehe kozolcev in skednjevi zunaj vasi so bile videti kakor grbe ležečih kamel. Sredi vasi se je dvigal grič; cerkev s šilastim zvonikom na njem je tonila v zelenju dreves; bila je podobna belemu labodu na zelenih valovih. Marta je spotoma trgala bele marjetice, modrikasti slak in krvavi mak med žitom in povijala v šopek. Mislila je na minile dneve in sprehode, na umrle prelesti, ki so se zrcalile v njej, in na Viktorja, na njegov resni molk in čudna tesnoba se je polasčala njenega srca. Vse njegovo zbrano, zrelo in hladno vedenje, zlasti pa želja, naj njegova pisma vzame s seboj, ji je budilo temno slutnjo, ki ji še ni videla obraza; skrivala se je globoko v njeni zavesti in ji jemala moč za tisto nasmevano, svetlo in razposajeno vedenje, ki ga je bila zmerom vsa polna. Hotela ga je ogovoriti, pa si ga ni upala; ta molk med njima je bil kakor stena, za katero se je nekaj skrivalo; rada bi se bila raznežila in ga s tem premamila in pritegnila nase, zakaj čutila je, da čedalje bolj izgublja moč nad njim vsem.

Nagonsko je stresla z glavo, da so ji vzvalovali gosti črni lasje, ozrla se je z dolgim pogledom, globoke črne oči so ji gorele v vročem hrepenenju, nasmehnula se je in je hotela obstati; hotela je nekaj reči, toda Viktorjev tihi, zamišljeni pogled je šel tuje in neopazno mimo njenih dekliških prelesti. Vanjo se je priplazila misel, da Viktor nemara ve, kaj je storila in vse v njej je zatrepetalo od groze... Nekaj se je skrivaj odmikalo od nje in se na tihem poslavljal od njenega življenja in njenega srca za vselej. Vendar je na dnu srca še vedno upala, da se bodo vsa nesoglasja uravnala, da bo prav danes vse storila, da bo to ponosno srce priklenila nase. Marta je šele po tistem usodnem nedeljskem večeru s Stankom vedela ceniti Viktorjev značaj; zdel se ji je tako visok in odmaknjen, v njem je nekaj slutila in čutila, česar ni ob nobenem drugem fantu in najmanj ob Stanku, zato ga je šele sedaj resnično vzljubila... Vzela je eno izmed marjetic iz šopka, začela trgati bele lističe ter tiho sama zase šepetati: »Da, ne... da, ne...« Ko je odtrgala zadnji listič, je rekla »ne« in zalučala rumeno marjetičino glavico v žito, nejevoljna, da je tudi cvetlica zoper njo.

Viktor je počasi stopal za Marto. Njegov resni, vase obrnjeni pogled se je zdaj pa zdaj dvignil s tal in kakor metulj obvisel na Marti.

Njena vitka, sloka rast v rdečem kostimu z belim trakom čez pas se je prožno, izzivalno pozibavala pred njim; izpod črnih valov las se je slonokoščeno belila proga vratu; njene roke so bile kakor navzdol obrnjena rdeča stebila z belimi cveti. Ko jo je Viktor tako gledal pred seboj, je občutil, da ni več to ona Marta iz dni njegove mlade ljubezni. »Da, to ni več tista

Marta,« je mislil in poiskal čas, ki se je lesketal iz minilosti kakor belo cvetoča poljana: »in vendar je to tista Marta, ki je prišla v moje dni kakor vzhajajoče sonce in me oslepila s svojo svetlobo za vse drugo, kar je bilo okoli mene in v meni samem. Tedaj se mi je zdela vsa lepota le odsev njene lepote, vse cvetlice so mi dihale njeno sladkost, pesmi vseh ptičk so me spominjale njenega glasu, njenega srebrnega smeha in njenega jasnega petja. Kako čudno izpremenljivo je vse na svetu! To je tista Marta, po kateri mi je umiralo srce od koprnenja v svetlih in brstečih nočeh, po kateri so se roke tolikokrat iztegale same v dišečo temo pomladnih in jesenskih noči, zaradi katere sem se krotil z ugrizi zob v ustnice, ko je vsa mlada sila v meni vstajala kakor plamen in si jo je hotela siloma osvojiti... V meni pa je bil še drug svet in drug glas me je klical drugam; v meni je bil neprestan boj in danes sem se odločil, da odidem na to pot, danes je vse jasno in trdno in svetlo v meni. Marti pa moram biti prav za prav hvaležen, da mi je pripomogla do te končne odločitve...« Pri tej misli se je nasmehnil trpko in vdano, kakor da je bila njegova ljubezen do Marte le otroška igra, lepa in idilična, celo romantična, vendar samo igra — igra na zunaj, igra za Marto, za njega pa boj.

Spomnil se je tistih nemih in bridkih dni, svojega razkola v sebi, ki ga ni Marti nikoli omenil, svojega vročega boja z mladim srcem in z mlado krvjo, svoje velike žeje za spoznanjem, ki je neprestano rasla v njem in terjala prostora povsod — tudi v srcu, da ga obvlada in se ga vsega polasti; spomnil se je, kako je oni drugi glas v njem bil vedno bolj prepričevalen in ukazovalen in kako je tolikokrat v svoji podstrešni izbici pri odviti luči ril po sebi in svojem srcu in klical jasno misel na pomoč, da bi prevpil samega sebe. Kolikokrat si je dopovedoval, da je Marta samo dekle, navadna lepa dekle, da ni edinstvena, kakor je njemu narekovalo njegovo vroče in blodno srce. Dopovedoval si je, da bi nedvomno bilo drugače, če bi se bil rodil sto let poprej ali sto let pozneje, ali če bi živel na kateri drugi celini ali v katerikoli drugi deželi; da bi mu bila tedaj Marta neznana, da bi bil zaljubljen lahko prav tako ali pa še bolj v kako drugo deklico — in da bi tedaj tisti govoril, da je edinstvena. Tu bi bila prav ta Marta, on bi pa neki drugi govoril in z neko drugo čutil to, kar zdaj čuti z Marto. Torej je vse sama prevara! Četudi tega ni čutil, si je vendar dokazoval, da so razen Marte še plemenitejše in lepše deklice — in vendar jih ne ljubi in nič ne čuti do njih, ker jih ne pozna. Torej proč iz teh vezi v prostost srca in duha! Prigovarjal si je, da bo nekaj časa že bolelo, potem pa bo odrešen v sebi in nič več mu ne bo nobena stvar preprečila poti, po kateri mu je iti do velikega smotra... Toda tedaj je bil še ves tako nebogljjen, tako ves ujet v čute mladega srca, da so vsi dokazi in ugotovitve odskakovali od njega kakor vržena žoga od stene; srce je bilo preveč kipeče in vroče, tisti veliki smoter izbranca, smoter polnega in vrednega življenja je bledeel in se majal pred njim, in dostikrat sam ni vedel, kje je in kaj je prav za prav z njim. Potem pa mu

je Marta sama pripomogla z opombo, da ni bankirjev sin in naj nikar ne bo tako visok, ker je bil preveč oddaljen v občevanju z njo. Ta njen očitek, ki mu ga je bila vrgla v šali, ga je bolel — in tako je imel novo orožje v boju s svojim srcem.

Pesem škrlanca je srebrno škropila na polje, v meji je požvižgaval kos kakor mlad fant. Sonce se je trudno naslonilo na zeleni rob gore, njegova večajoča se obla je bila kakor ugašajoč kres; robovi ladjastih oblakov so se krvavo vžgali, v tihe, z zelenimi sencami zagrnjene izbe gozda za poljem je milo segala poševna svetloba zadnjih žarkov in jih pregrinjala z zlatimi preprogami. Od vzhoda je božajoče dihalo, žita so sanjavo valovila kakor sivozeleno morje, njegovi valovi so pljuskali prav do steze in poljubljali rob Martinega krila. S pašnika za pšeničnimi njivami je bilo slišati pesem pastirja, ki je neskončno otožno in bolno donela v molčanje večernega polja:

*»Kaj so to za ene ptičke,
ki imajo tak rdeče ličke,
rdeče ličke, črne oči —
pri takih kratke so noči...«*

Marta je šla s pogledom za glasom in kraj grma na pašniku zagledala fanta z bičem v rokah; njegova mršava postava je pokukavala kakor strašilo, izza njega pa so se bleščali rdeči hrbti krav in juncev. V pastirju je spoznala Potokarjevega Pavleta; zgrozila se je in z gnusom se je spomnila, kako bebasto se je režal obema, ko sta s Stankom stopila iz smrečja in jima zabrusil v obraz: »A, a, vem, sta se imela rada...« Gledal je oba bebasto in se surovo režal s svojimi žabjimi usti. Marta je mislila tedaj, da se bo onesvestila, tak strah jo je prevzel. »Moj Bog, izvedelo se bo!« je šlo pekoče vanjo; pričakovala je, da bo Stanko kaj ukrenil, pa se je samo smehljaj, pastirja niti pogledal ni, in ta smeh se je Marti zdel tako umazan. Kakor je bila malo poprej pijana od radosti, od plesa na veselici, od gorečih in suženjskih Stankovih besed in od Viktorjevega hladnega pisma, tako jo je sedaj na mah iztreznilo. Stanko ji je govoril nekaj lepih in naučenih besed; ona mu ni odgovarjala. Gledala je pastirja, ki je plesoč tekel čez polje in bebasto vrisikal. Zdaj je na vse to mislila, najbolj pa je ugibala, ali Viktor že ve o tem kaj ali nič. Čutila je, da bi jo Viktor obsojal, če bi izvedel, bi jo imel za bogve kakšno, in vendar sama ne ve, zakaj in kako se je prav za prav zgodilo, kar se je zgodilo, ko vendar ni Stanka nikoli rada imela, zdaj pa ga zaničuje in sovraži iz dna duše. Spoznala je, da se je hotela le poigrati s Stankom, pa jo je on ujel in dobil igro; njemu je bilo samo za trenotek, Marta mu je bila samo ljubica, izkoristil je njeno bolno in omahujoče razpoloženje, njen smeh, ki je izviral iz bolečine in zapuščenosti, samotno pot skozi gozd in svojo ljubimkarsko spretnost. Zdel se ji je nadut, domišljav in hudoben, brez srca.

»Lep večer je in lep izprehod imava, Marta,« je izpregovoril Viktor in vzdramil Marto iz njenih mučnih občutkov.

»Da, lepo je, čudovito!« je komaj dehnila, tako je bila še vsa pod pritiskom svojih bolnih misli. Več mu ni odgovorila; mislila je, da bo Viktor govoril, pa je tudi on molčal. Gledal je Martino zrelo dekliško rast in čustvoval: »Lepa in mlada je, kot hči edinka načelnika postaje bo lahko dobila boljšega moža kakor pa bi ji bil jaz. Zakaj bi jo še dalje oviral s svojo vezjo, ki prav za prav ni vez, in utesnjeval njeno kipečo in ljubezni in uživanja žejno mladost? O meni se ne bo mogla pritoževati, lahko bo šla z mirnim srcem v življenje — preveč sem tajil svoje nagnjenje do nje in preveč sem se bal, da bi ljudje s svojimi jeziki ne umazali tega, kar je klilo v nama. Ona si želi življenja in prostosti, jaz sem jo preveč omejeval; čudim se, da me je tako poslušala. Tista pisma, ki so hodila med nama, dokler sem študiral, so bila kakor beli golobi — vem, to jo je bolelo. To je bilo premalo za njo, ki posluša in sliši v sebi samo en glas in mu je zvesta do konca...« In vendar je občutil, da je zrasel v njeni luči, v njenem dekliškem dihu — ah, ne: ta luč je lila iz njega samega na Marto in se vračala vanj, on pa je bil tedaj mislil, da je iz nje... Spomnil se je ljubezenskih zgodbic, ki so mu jih v šoli pripovedovali njegovi tovariši; iz mnogih je vel pregovor: Kdor prej pride, ta prej melje! Pri tem je mislil na Marto in na njeno zgodbo s Stankom, ki so mu jo bili skrivaj še toplo povedali. Smejali so se mu, ker so pričakovali njegove besnosti ali vsaj potrnosti, on pa je tako mirno poslušal vse in ni ničesar rekel. Niso videli njegove odločitve, ki je dozorela v njem pred to novico. Tudi Marti ni hotel doslej pokazati s čimerkoli, da ve za njeno razmerje s Stankom, ker je bil prepričan, da se je odvrnila od njega in da ljubi Stanka. Saj je lep in bogat, sin trgovca, v vsej okolici najboljši ženin, čeprav lahkomiseln in ženscarski; ga bo že Marta umirila in ukrotila.

Prispela sta do razpotja. Na levo je peljala kolovozna pot v zlomljenem, oglastem loku med njivami koruze nazaj v vas; na desno se je iztegovala steza po grmičasti ježi proti gozdu; pod njo se je zlatil dozorevajoči ječmen. Za poljem se je zemlja rahlo vzbočila, na njej se je dvigalo neštevilno temnozelenih sulic mladega smrečja; za smrečjem se je svet drzneje dvignil in zapiral pogled z gabrovimi gozdi. Nad vegasto dolino je trepetal sinje lesketajoč se svod neba, ki je na zahodu prehajal v stekleno zelenino in nato v plamene zarje.

Marta je obstala in čakala, kam se bo Viktor obrnil. Večerna svetloba se je lovila v njenih očeh, ki so bile zdaj čudno globoke in plahe; povescila je pogled in vrtela šopek v rokah. Molk jo je plašil in jo odmikal od Viktorja, da se mu je zdela vedno bolj tuja. Viktor je gledal na Marto nekaj trenutkov brez besede kakor na lepo stvar, ki ni več njegova in ki zaradi tega ne žaluje po njej; videl je njene lepe, polne in živo rdeče ustnice, ki so komaj opazno trepetale, njen lepi, antično ravni in pravilni nos in njegova mirna, žametna beseda je vzvalovila molčanje.

»Večer je, Marta; vsak večer je konec dneva in vsak večer po širni zemlji prinese konec kakemu bitju ali kaki stvari — ali konec cvetlici ali ptici, ali živali ali človeku; ali pa tudi konec misli, občutku, razpoloženju, hrepenenju, sanjam, upanju, prepričanju ali cilju. Pa kaj bi govoril — vse na svetu je izpremenljivo in lepota je za nas samo toliko časa in tedaj lepota, dokler jo za tako imamo. Z resnico, pravico, dobroto in vsemi pojmi je prav tako ... Da, mi smo tako čudno subjektivni. In ker se mi izpreminjamo, se izpreminjajo tudi naše misli, naši občutki, naša spoznanja in naša prepričanja, naš okus in naša vera v vse ono, v kar smo doslej verovali ... Vidiš, to je relativnost, toda ta relativnost nemara ni slaba, saj je prav relativnost posledica evolucije — evolucija pa je razvoj in napredek. Toda ne smeš me razumeti napak! Jaz zase sem prepričan, da je na koncu te relativnosti in tega evolucionizma le neka stabilnost in absolutnost — in to je tisto zadnje spoznanje, tisto, čemur pravimo Bog, večnost in vse, kar je združenega s tem ... Oprosti mi, da govorim tako učeno; ne, to ni zate, toda, Marta, tebi ni treba tega, tebi je zadosti, da prideš do spoznanja ene absolutnosti, do katere pa vam ženskam ni treba iskati dolgo poti ...« Hotel je reči: »absolutnosti ljubezni«, pa si je v zadnjem hipu premislil, ker se je zbal, da ga ne bi nápak razumela in mislila, da zase govori — zategadelj se je zbeгал in umolknil.

Marta je poslušala Viktorja molče, skoraj pobožno, s sklonjeno glavo. Njegove besede so se ji zdele izbrane in lepe kakor zmerom, nocoj še izbranejše; slutila je, da se za temi besedami skriva nekaj, kar jo bo ranilo in je vsa zadrževala. V teh resnih, izbranih, preiščanih in zanjo preglobokih besedah, v njegovem žametnem, toplem in zrelem glasu je razpoznala ves veliki razloček med Stankom in Viktorjem. Dejanje s Stankom je občutila kot strahotne sanje in sama si ni mogla pojasniti, kako se je moglo zgoditi tisto, kar se je. Spomnila se je Stankovega ciničnega in zmagovalnega smehljaja, s katerim jo je poslej srečeval in pozdravljal; sovražila ga je in vse bi dala, da bi ga videla trpeti kakor je trpela ona. In to se je moralo zgoditi prav zdaj, ko je vse tako lepo uravnala. Viktor je dovršil maturo, njeni starši nič več ne branijo, da bi bila njegova žena, njen oče bi mu pomagal do službe. Želela je, da bi se to čim prej zgodilo, da bi odšla z njim na službeno mesto kot žena kam daleč in da bi se umaknila ljudem in spominu. Pogledala je Viktorja koprneče in ni odmaknila pogleda od njega, ko mu je govorila:

»Ti veš, Viktor, da te ljubim; ljubim te in te bom vedno ljubila, ob tebi bi bila srečna tudi lačna brez strehe, in tvoja roka, tudi če bi me tepla, bi bila moja moč in opora ... Vem, da nisem vredna tebe, tvoje ljubezni in tvojega zlatega srca, toda ti si tako dober in zmožen ljubiti tudi v primeri s seboj nevredne stvari ...«

Ob misli na dogodek s Stankom se je vsa zmedla, umolknila je in zardela.

Bila je na robu tega, da bi padla predenj in mu vse povedala, da bi mu pojasnila, kako se je zgodilo, dasi sama ni vedela, kaj bi mu prav za prav rekla; povedala bi mu tudi, kako zdaj sovraži Stanka — toda Viktorjev ledeno mirni obraz jo je ohromil.

Viktor je tiho gledal Martin pobledeli obraz in se čudil, zakaj njemu govori te besede. Zakaj je tako boječa in zakaj pogumno ne reče, da je konec njune ljubezni, da ga ne mara, da zdaj ljubi drugega in da je prav za prav on kriv, da je konec med njima? Zakaj se tako pretvarja in govori o ljubezni in vdanosti? Tega si ni vedel razložiti.

»Nič se me ne boj, Marta!« jo je Viktor osrčeval. »Kar povej pogumno in odločno, kar čutiš do mene, zakaj jaz sem že toliko zrel in, no, če že hočeš, tudi dober, da te bom razumel. Kaj bi obujala mrtvo preteklost — zaživiva novo življenje; vem, da so te zmeraj utesnjevale moje hladne in bele vezi, ki so te priklepale name. Poslušaj svojo mladost in svoje srce in ne dvomi o svoji poti, pojdi po njej za tistim, ki ga ljubiš!«

Viktor je mislil na Stanka. Tudi Marta je zaslutila, da Viktor nemara ve vse, da se zaradi tega odvraca od nje in da je toliko obziren, da ji tega noče bolj določno povedati. Začutila je, da se stavba njenih sanj in koprnjenj ruši in da umira vsa svetloba, ki jo je napolnjevala. Viktor je videl, kako je namah pobledelo Martino lice in kako se je mrak priplazil v njene oči. Ni je mogel razumeti. Mislil je, da jo je samo to tako pretreslo, ker se ga je sramovala in ker ji je dal slutiti, da ve za njeno razmerje s Stankom. Bilo mu je težko; kakor v zadregi se je ozrl na zahod in videl, kako so se gore zavijale v vijolične sence in bile vse mehke in otožne. Ko se je čez hip ozrl na Marto, je videl, kako omahuje. Stopil je k njej, da se je naslonila nanj. Šopek s cveticami ji je padel iz rok. Viktor je bil v mučni zadregi. Spreletelo ga je, da je vse to igra, čudna igra, ki je ni mogel razumeti. Slišal je praviti, da ženske ljubijo zavojevalce, ki so drzni in brezobzirni, da nekatere ženske ljubijo in celo obožujejo moške še, ko so od njih uničene, nekatere prav zaradi tega. »Zakaj to početje, če je Stankova in če ga ljubi?« je šlo skozi njegovo dušo, a si ni vedel odgovoriti. »Kaj res hoče biti na zunaj, nasproti meni tako nedotaknjena, ko pa ji nisem ničesar očital?«

Marta je dvignila glavo in izpod dolgih, črnih priprtih vek, ki so zasenčevale luč njenega pogleda, Viktorja presunljivo pogledala. V tem pogledu je umirala ranjena ljubezen. Gledala ga je kakor mornar potapljačoč se ladjo in njena bolečina je bila polna odpuščanja. »Moj Bog, ve!« je šlo skozi njo kakor žareč meč in čuden odpor je čutila do same sebe. Sramovala se je, da stoji pred Viktorjem s tem spoznanjem. Vzravнала se je in kakor pijana od udarca pogledala okoli sebe; vse se ji je mahoma zazdelo tako temno in mrzlo, da se je stresla.

(Konec prih.)

SIROTA IVANKA

IV.

Samota je legla na Ivankino srce. Odločila se je, da zapusti osameli dom in se preseli k Poljančevim. Vzela je culo, se ozrla še enkrat po dolini in zavila na stezo proti gozdu. Nad njo se je dvigalo vedro nebo in obsevalo svet s svojo čisto svetlobo. Vse v prirodi je bilo nedeljsko mirno in zamaknjeno. Po dolini se je lesketalo in prelivalo cvetje, a v samotni Ivankini duši se je oglašala pesem siromaštva in zapuščenosti.

»Sama kot list v vetru, pred menoj in nad menoj pa veseljstvo,« si je mislila. V vetru zatrepeče list, se odtrga in odpade. Nikdar več ne ozeleni. Negiben obleži sredi poti in nanj pade drugi, tretji . . . Mimo pride človek, stopi nanje in jih potepta. Taka bo moja pot življenja.«

Steza je bila strma in ozka in tam gori nekje na pobočju je stala Poljančeva hiša. Poljančevi so bili srednji kmetje brez otrok, in v zakonu kmeta in kmetice ni bilo prave sreče. K njim je šla sedaj Ivanka in prevzemal jo je strah pred gospodarjem. Kaj poreče, ko jo zagleda pri ognjišču? Ali ne bo morda mislil: Sedaj imamo enega več pri hiši, enega več pri skledi, a ne na polju pri delu. Ivanki je bilo tedaj že šestnajst let, pa je bila vendar slabotna in nesposobna za težje delo, posebno ne za poljsko, ki ga ni poznala, saj doma niso imeli ne njiv ne travnikov. Z materjo sta živeli od nabiranja jagod, malin in drugih priložnostnih zaslužkov. Ko je bila Ivanka še otrok, je vedno sanjala o lepem vrtu, toplih gredicah in sončnem sadju, in ko je hodila mimo sadovnjakov in bogatih žitnih njiv, si je vselej mislila: »Kako srečni so lastniki vsega tega! Vsako uro si lahko utrgajo sad z drevesa.« Kako rada bi bila posestnikova hči! Hodila bi po poljih in travnikih in si mislila: »To je naše. Nihče me od tu ne spodi.« Plezala bi po sadnem drevju in nabirala zrelo sadje. Tako ji je pa bilo vse odvzeto; kamor se je ozrla, povsod je zagledala le tuje. Le eno samo slivo je imela doma zraven koče, in vsak dan ji je gledala v cvetje, prebirala veje in štela zarodek. Komaj je čakala, da sad dozori in ga utrga zase in za mater. Potem se je pa še ta sliva posušila.

Težko je stopati pred tuja vrata in čez tuj prag, še težje tistemu, ki mora mlad in prvič zdoma. To je čutila tudi Ivanka, ko se je približala Poljančevi hiši in se nazadnje znašla pred svojo novo gospodinjo, ki jo je prijazno sprejela:

»Vidiš, tak je naš dom! Majhen je in ni obdarovan z razkošjem. Živimo od dela in prisluženega denarja, pa smo vendarle zadovoljni. Vsak večer, ko pride on domov, sedeva, vidiš, na ognjišče, gledava v ogenj in misliva, kaj bomo jutri delali. Ugibava kakšno bo vreme, kakšna bo letina in kaj bo novega pri sosedovih. Ko povečerjava, pomoliva še za duše pokojnih in le-

ževa spat. Tako je dan za dnem in čas mineva tako hitro, da komaj utegneva opraviti vse delo. Včasih je pa on nejevoljen, tedaj nagubanči čelo in mi ne odgovarja. Takrat čutim, da mu nekaj težkega leži na duši, česar ne pokaže in kar vedno skrbno skriva. Zato sva potem tiha oba. Tak je naš oče.

Nekega dne, bilo je na večer našega proščenja in kmalu po poroki, je pa prišel domov pijan in razjarjen. Še nikoli ga prej nisem videla takega. Ko sem bila še dekle, mi je prepeval pod oknom; bil je pohleven in ves prijazen, dasi je malo govoril, a tembolj poželjivo gledal. Ko sem mu pogledala v oči, me je njegov pogled žgal in čutila sem, kako medlim in trepečem brez moči in odpora. Že tedaj sem vedela, da bom njegova in me nihče na svetu ne bo odtrgal od njega. Tako je bilo tedaj, a sedaj — vidiš, vse je minilo. Prišle so druge skrbi in nič ni več časa za take neumnosti.«

Ta beseda »neumnost« se je zapredla Ivanki v misli in jih ni nikoli več zapustila. Vse svoje življenje jo je nosila v sebi in zdela se ji je vsa svetla in topla, čeprav ni vedela, zakaj je gospodinja imenovala ljubezen neumnost. »Spominjam se,« je nadaljevala gospodinja, »kakor da bi bilo danes, kako se je tisti večer zavalil na ognjišče, godrnjal nekaj nerazumljivega in tolkel po klopi. Obstala sem plaha sredi hiše, začudeno strmela vanj in nisem vedela, kaj bi. In takrat je prišlo na dan tisto, kar je zvezalo vse moje misli; začutila sem, kako je legal prvi hlad na moje srce, kako se me je ovijala bol ter me priklepala na tla te nesrečne hiše. Ti morda tega ne boš razumela, saj tvoje nevedno srce še ni dozorelo za take bolečine.«

»Skrij se!« je zakričal. »Kaj me gledaš kakor poparjena cunja? Kaj tako molčiš, kakor da bi ti jezika zmanjkalo? Pojdi spat! Jaz sem pijan. Pusti me samega! Spat pojdi! Si me slišala? Hočem in ti ukazujem, če ne...« Prvič v življenju je dvignil proti meni pest in me gledal tako strupeno. Takrat sem videla vanj in spoznala resnico. Sam mi je ni povedal, a brala sem mu jo iz oči. Ta resnica je bila strašna kakor nevihta. Ponujala sem mu večerjo, a je ni hotel, le z rokami je mahal okoli sebe in me hotel udariti. Tedaj nisem mogla več vzdržati, kriknila sem:

»Kaj sem ti storila, Ivan, da me tako gledaš in zmerjaš? S kom si hodil, kje si bil, da si prišel tak domov?«

»Molči!« je zakričal. »Ne sili vame s svojim strupenim jezikom! Kaj te briga, kje sem bil in kod sem hodil. Če bi bila ti za kaj, ne bi hodil okoli drugih. Pa si le cunja, ničvredna cunja.«

Potem se je zarežal surovo in zamolklo, mene je pa prevzela taka bolečina, da sem kakor brez uma odtavala v sobo in se zgrudila na posteljo.«

Tako je pripovedovala Ivanki in znova trpela vse tisto, kar je tedaj in pozneje še tolikokrat v svojem razbitem življenju. In v tem se je znočilo. Povečerjali ste in odšli v sobo, kajti gospodarja zopet ni bilo od nikoder.

Zunaj je sijal mesec, v dolini je pa šumela voda, se prelivala čez kamenje in pela svojo večno pesem hrepenenja. Oglasil se je slavec in zapel, zafrfotal,

preskočil z veje na vejo ter se znašel zraven svoje ženice, ki je sramežljivo dvignila perutnice in zaščebetala. Vse naokoli je bilo svetlo in gori na nebu so se utrinjale zvezde ter se usipale v utrinkih proti zemlji.

Le Poljančevka ni spala. Premišljevala je o tisti sreči, ki je ne bo nikoli več nazaj. Senca je visela nad njeno dušo in mučno izpraševala v bodočnost. V sobo je lila mesečina, da je bila skoraj vsa razsvetljena, le v desnem kotu se je gostil mrak kakor v prikazen. Tam se je ujela muha v pajčevino, obupno zabrenčala in potem negibno obvisela.

Tam daleč nekje zunaj se je oglašala vesela nedeljska fantovska pesem, ki je trgala rože in solze, užigala sanje in jih drobila v temo.

»Tako mora biti, tako je življenje,« je mislila Poljančevka. »Enkrat ujameš košček sreče in se v ponosu dvigaš, drugič pa požiraš solze in dušiš v sebi bolečino. O dobri, mili Bog, kako čudno si ustvaril naša srca in kako čudno zasukal naša pota! Kako rada bi za večno zaspala! Toda, kaj bi bilo potem z njim, nesrečnežem? Kdo bi skrbel zanj? Saj mi je vseeno drag, čeprav je tak, čeprav me muči in žali. Tako revni smo v svojih slabostih, grehu in trpljenju! Stopil je v mojo mladost in šla sem z njim, kam in kako bi sedaj drugače. Moj mož je...«

Zopet se je zagledala v strop in dolgo strmela negibno, nazadnje jo je pa le prevzel spanec, oči so se ji zaprle in misli so se izgubile v temino.

Tudi Ivanka ni mogla zaspati. Strmela je v svojo gospodinjo in njena glava je bila vsa polna novih misli. Vse, kar je doživljala, se ji je zdelo kakor sanje, saj se ni mogla vživeti v resnico in doumeti vsega tega, njej prej tako tujega življenja. Bala se je greha in prevare. Nazadnje je pa tudi ona omagala pod bremenom svojih misli in se zazibala v rahel, nemiren sen.

V vaškem zvoniku je odbilo enajst. Zvoki udarcev so se trgali iz lin, se izgubljali v daljavo in zamirali v mesečini.

Tedaj je prikolovratil domov gospodar, sedel na klop za ognjiščem, težko zadrževal sapo in hropel, kakor da bi ga nekaj dušilo. Žerjavica na ognjišču je še tlela in prasketala v temo. V pepelu se je iskril ogorek in polagoma ugašal. Na steni je tiktakala ura in podila pred seboj čas, kakor da se ji mudi nekam v neznano večnost. Njeno enakomerno tiktakanje se je mešalo s hreščanjem pijanega Ivana, ki se je zvrnil na ognjišče in za hip zadremal. Ko se je zopet zavedel, je zahreščal na glas:

»Ej duš! Kje pa sem? Tu ležim v pepelu kakor raztrgana cunja. Koliko je ura? Kje je večerja? Hej, kaj je vse umrlo v tej prekleti bajti! Mati, kje si? Zakaj ne stopiš k meni? Kaj se me bojiš, ker sem pijan? Prav imaš, ničvrednej sem, ki je še tebe spravil v obup in žalost.«

Tako so se mu vrstile misli in besede, se kopičile in premetavale ter postajale nazadnje brez vsakega reda in zveze. Glava ga je bolela in v grlu ga je peklo. Še nekajkrat je zamahnil z roko, kakor da bi hotel pregnati nadležne misli

in se široko zasmeljal svoji neumnosti, slabosti in omahovanju. Toda v duši ga je pikalo, grizlo in jezilo, da bi zdiviljal.

Tedaj je stopila v kuhinjo Ivanka, katero je bilo njegovo razsajanje prebudilo, da je vstala in šla pogledat, kaj je. Plaho se je ozrla vanj. Poljanec je ni spoznal in na ustnah mu je zatrepetal porogljiv nasmeh. Oplazil jo je z enim samim pogledom od nog do glave ter siknil vanjo nesramno misel.

»Kdo pa si?« je zarenčal. »Kaj delaš tukaj? Kje je stara?«

Govoril je blebetavo in njegov glas je bil oduren, oblasten in strupen. Ivanka je stala pred njim kakor nedolžni pred sodnikom. Prevzel jo je strah in še bolj je zlezla vase, da se je Poljanec jezen zadrhl:

»Zakaj ne odgovoriš? Saj te ne bom z besedo pojedel. Govori, pritepenka!« Ta beseda je zbudila Ivanko kakor konica ostrega noža. Naglo je odskočila proti vratom in zavrnila psovko:

»Nisem pritepenka. Nič žalega vam nisem storila. Sirota sem. Pred dnevi so mi pokopali mater. Botra me je sem povabila. Rekla mi je: „Pri nas boš živela, Ivanka, kakor da bi bila naša hči. Nihče ti ne bo rekel žal besede, ne jaz ne Ivan.“ Zato sem prišla. Če pa nočete, da ostanem pri vas, bom odšla; mi bo že Bog pomagal.«

Te Ivankine besede so padale globoko v dušo pijanca. Dotikale so se ga kakor iz sanj, ko da bi vrele iz neskončnosti in hrepenele po svetlejšem življenju in sram ga je postalo, da jo je žalil z neumno besedo.

»Prav je, Ivanka, da si tako povedala,« je dejal pomirjeno. »Poznal sem tvojo rajnko mater. Živela je kakor svetnica in tako je tudi umrla. Le pomiri se! Nikamor ne pojdeš, dokler bom jaz živ in bom lahko delal. Sem pojdi! Daj mi roko! Sam Bog te je poslal. Vidiš, sama sva, nimava otrok. Kaj pa je družina brez otrok, gnezdo brez ptičkov na suhi veji. Dolgo sem hrepenel po mladiki življenja, pa zaman. Zdaj slišim, da boš ti naša in prijetno mi je. Da, naša boš, naš otrok. Lepo je, da si prišla in povedala. Morda se mi še vrne vera v življenje. Sedaj pa le pojdi spat, da se odpočiješ! Tudi jaz pojdem; pozno je že.«

Položil ji je nerodno roko na glavo in jo pobožal po laseh. Ogenj na ognjišču je ugašal in v hišo se je zlivala mesečina, da so se natanko razločili obrisi razvešene posode po steni. Le tiktakanje stenske ure je motilo sveti mir dvoje src, ki sta doživljali nova občutja. Ko je Poljanec dvignil obraz proti mesečini, so se razločno videle trudne poteze njegovega obraza, a iz oči mu je sijal soj notranje svetlobe in ustnice so mu izdahnile:

»Srečen sem.«

Podoba tega trenutka je ostala Ivanki za vselej v spominu. Obšlo jo je nekaj prijetno toplega in nenadoma je bil pregnan ves prejšnji strah. Zopet je pogledala z vedrejšo mislijo v svet in življenje in se napotila znova proti vratom. Šla je spat. On jo je slišal, kako je stopila v sobo in izginila v njej s svojimi lahkimi koraki, in božajoča mehkoba mu je objela srce.

POSKUS OPREDELITVE SEDANJE DUHOVNE KRIZE

V zmedenih dneh, ki jih preživljamo po svetovni vojski, ko so na delu močne sile, da bi zrušile temelje, na katerih se je razvijalo življenje do l. 1914., je posamezniku, ki ne more globlje predreti v bistvo stvari, težko najti pravilno orientacijo in opredelitev. In v tem je glavni izvir miselne krize in kaosa, ki ga opažamo tudi pri nas na Slovenskem. Ogromna večina se suče v vrtincu sedanjosti, ne da bi se ozrla iz začaranega kroga nazaj v zgodovino, pred vsem v zgodovino idej, ki so izoblikovale moderno človeško družbo, ter našla v njej razglede za sedanjost in bodočnost. Tako ostajamo na površini, se navdušujemo za prazne oblike, tožimo za preteklostjo ali pa obupujemo. In vendar je tudi v sedanjem kaosu neka linija ravnega razvoja, ki sega daleč nazaj in kaže daleč naprej.

Ako gledamo na sedanjost z zgodovinske perspektive, vidimo, da je sedanjost samo ena izmed faz tistega razvoja, ki se je pričel sporadično že v starem veku, sistematično pa v novem, v prvi vrsti z nastopom reformacije. Do reformacije je dajala družbi, in s tem tudi državi, obliko in vsebino teokracija, centralizirana v duhovnem vodstvu papeštva. Teokracija, ki je dajala takt vsaki posamezni evropski državi in s tem vsej Evropi, je bila absolutistična. Monarhi so bili dejansko samo izvrševalci volje absolutistične teokracije. Reformacija je bila zaradi tega mimo etično-cerkvenih hotenj tudi prvi zavestni upor proti absolutizmu teokracije srednjega veka. Na upor proti državnemu absolutizmu ni mislila, toda z nastopom proti teokratičnemu absolutizmu je rodila, čeprav nehote, načelno težnjo upora proti sploh vsakemu absolutizmu. Razvoj klasičnega humanizma, znanosti, umetnosti in zlasti še filozofije je kazal po njej že določene črte razvoja k demokraciji. Po zrušenju teokratičnega absolutizma so se neomejene in »nezmotljive« oblasti oprijele države v obliki monarhističnega absolutizma; zamenjale so torej enostavno teokracijo za etatizem in skušale na ta način zadrževati moderni razvoj človeštva prav tako, kakor srednjeveški teokratizem. Toda evropski človek, ki se je s silo svojega množinskega gibanja osvobodil absolutizma teokracije, ni bil več voljan prenašati jarma absolutizma aristokratske države, zato se je novemu etatizmu uprl prav tako odločno kakor prej teokratizmu. Ti uporji so našli svoj vidni in končni izraz v zahodnih revolucijah, angleški, ameriški in francoski, ki so z zrušenjem monarhističnega absolutizma doma pripravile pot demokraciji tudi v drugih, zlasti srednjeevropskih državah. Boj za to moderno demokracijo se je tu nadaljeval vse devetnajsto in dvajseto stoletje do svetovne vojske. Sila demokratične misli je bila tako trdna, da je kos za kosom, čeprav le počasi in z velikimi napori, krušila oblast monarhističnega absolutizma. Pravo podobo tega boja nam nudita tu zlasti bivša cesarska Avstro-Ogrska in bivša cesarska Nemčija. Na skrajnem vzhodu, v Rusiji, kamor reformacija ni segla

in je še vse do l. 1917. vladal s carističnim etatizmom v cezaropapizem združenim teokratizem v najostrejši obliki srednjeveškega absolutizma, se zaradi tega demokracija sploh ni mogla razviti, dasi je bila njena podtalna sila močna in stalno aktivna.

Ako pogledamo položaj ob začetku svetovne vojske leta 1914., moramo ugotoviti, da sta bila na zahodu teokratski in etatsistični absolutizem že popolnoma odstranjena in zamenjana z demokracijo; v srednji Evropi je bil teokratski absolutizem sicer uničen, z monarhistično-etatsističnim absolutizmom pa se je demokracija šele bojevala za svojo dokončno in popolno zmago, dasi je vsaj na zunaj že prevladovala; v vzhodni Evropi (Rusiji) sta pa obstojala še oba absolutizma, teokratski in monarhistično-etatsistični, katera je demokracija šele skušala rušiti. Toda izid svetovne vojske, ko je demokratski zahod premagal napoln absolutistični in absolutistični vhod ter zrušil tri največje monarhije, avstrijsko, nemško in rusko, je sam po sebi ustvaril podlago za dokončno zmago popolne demokracije v vsej Evropi. Avstrija (kolikor je je ostalo), Nemčija in Rusija so postale republike. Evropa je torej tedaj upravičeno pričakovala, da je vsak absolutizem dokončno premagan in da bo napočila po stoletjih trenj doba mirnega sožitja narodov, dela in napredka.

Toda ta optimizem je bil preuranjen. Premalo smo poznali zakone duhovnega razvoja narodov in nismo računali s tem, da je resnični napredek mogoč samo tedaj, ako so tla zanj duhovno že zadosti pripravljena. In tako je doživel naš optimizem prvi udarec prav iz Rusije. Danes vidimo, da je bil ta udarec naraven in da bi ga bili morali, ako bi bili boljše poznali psihologijo narodov, že vnaprej pričakovati. Ruski boljševizem, ki je s svojo revolucijo obnovil etatsistični absolutizem, je namreč samo dokaz, da Rusija za demokracijo še ni bila zrela. Poučil nas je, da je direktni skok iz teokratskega in monarhističnega absolutizma srednjega veka v popolno demokracijo dvajsetega stoletja nemogoč. Ako torej pogledamo sedanji ruski boljševizem, je po vseh svojih vidnih znakih državni absolutizem, v katerem je samo prejšnjega monarha zamenjal privilegirani delavski razred (dasi le v teoriji, kajti v praksi vlada danes ena sama oseba). Njegova funkcija je tedaj v bistvu ista, kakor je bila funkcija reformacije. Boljševizem je prehod iz teokratskega absolutizma (cezaropapizem) v državni absolutizem, za katerim se šele lahko uveljavi demokracija.

Ako je ruski boljševizem s tega stališča razumljiv, je razumljiv prav tako italijanski in nemški fašizem kot državni absolutizem nasprotni smeri. Nemška demokracija je bila za časa cesarizma bolj na videz privzeta oblika kakor pa resnična vsebina. Pod to navidezno demokratsko obliko se je še dalje izživil cesarski absolutizem. V teh razmerah nemški narod za popolno demokracijo, ki mu je bila l. 1918. tako naenkrat dana, duhovno še ni bil dozorel ter je tudi še ni znal pravilno vrednotiti in ohraniti. Hitlerizem je zato naravna reakcija na prenehanje preokret. Zagon v popolno demokracijo je

bil tako silovit in naenkraten, da ga je sila, v katero je zadel, že po naravnih zakonih fizike morala vreči nazaj. Pa tudi italijanski fašizem ima kot državni absolutizem do neke mere iste vzroke nastanka in zmage, dasi je stvar v Italiji dosti bolj komplicirana in se mešajo vanjo še nešteti drugi, zlasti psihološki in karakterni elementi, rezultati psihoze razočaranja ob rezultatih svetovne vojske itd. Toda vsi ti elementi so, čeprav morda v manjši meri, soodločali tudi pri zmagi hitlerizma v poraženi Nemčiji.

Pojavi državnega absolutizma (boljševizma in fašizma) v državah, ki so čez noč in duhovno še nepripravljene postale popolne demokracije, so tedaj razumljivi, a v tem je tudi že dokaz, da so vsi ti pojavi samo reakcije, ne pa izviri novega napredka. Že dosedanjih dvajset let po ruski boljševiški revoluciji, in le malo manj po zmagi fašizma, nam dokazuje, da sta prav tako boljševizem kakor fašizem v državah resnične demokracije, torej demokracije, ki je že organično vsidrana v mišljenju in čustvovanju naroda, nemogoča. Vsi pojavi obeh gibanj so v starih demokracijah že shirali ali samo še životarijo. Kdor zato še sedaj misli, da se bo demokratična Evropa (in Amerika) kdaj boljševizirala ali fašizirala, dokazuje s tem, da ne pozna izvirov, bistva in pomena obeh navidez nasprotnih si državnih absolutizmov. Boljševizem in fašizem je torej le reakcija, neko obolenje evropskega organizma na mestih, ki so bila prenatrta vržena iz starih razmer v nove, popolnoma demokratične. To obolenje je do neke mere celo koristno, odnosno bo postalo koristno, ko bo opravilo svojo preobraževalno in zdravilno funkcijo. Z odporom, ki ga vzbuja in ga bo nazadnje vzbudilo v stopnjevanju meri, bo odvrnilo narode dokončno od absolutizma in jih duhovno pripravilo za čisto demokracijo. To demokracijo, katero si bodo ti narodi sami in s trpljenjem priborili, bodo potem znali tudi drugače ceniti kakor tisto, ki jim je bila nepričakovano podarjena.

Ker je demokracija nasledek humanizma, a humanizem nasprotje barbarizma, je upor absolutizma proti demokraciji dejansko upor barbarskih gonov proti humanistični kulturi, kar sem ugotovil že zadnjič. Na to je treba opozoriti, ako hočemo razumeti psihološko uganko, kako je bil kljub že obrazloženim vzrokom mogoč tako nagel in zmagovit pohod novega državnega absolutizma. Pogoj za resnično demokracijo so zares izobražene ljudske množice, toda zlasti na prehodu ustvarja demokracija poleg resnične izobrazbe tudi polizobrazbo, in to še v večji meri. Vsaka polizobrazba pa je v neki meri nevarnejša in škodljivejša kakor neizobrazba. Masaryk pravi pravilno, da je nezmotljivost izraz neizobrazbe in polizobrazbe, bistvo absolutizma pa je prav v »nezmotljivosti«. Vsi absolutisti so se razglašali za nezmotljive. Pomislimo samo na ruskega carja Nikolaja II., Viljema II., Mussolinija, Stalina itd. Ako pa je absolutizem izraz vere v nezmotljivost, nezmotljivost pa izraz neizobrazbe ali polizobrazbe, nam je treba te trditve samo še preiskati z ozirom na sedanje absolutiste v boljševizmu in fašizmu.

Biografije sedanjih diktatorjev nam pokažejo, da so v izobrazbi več ali manj

autodidakti, a enostransko razviti. V preteklosti in sedanosti poznamo veliko vrsto autodidaktov, ki so dosegli najvišjo stopnjo izobrazbe, in sicer harmonične izobrazbe, toda izobraževali so se vsestransko in so bili absolutni geniji. Prav tako pa poznamo tudi enostranske autodidakte ter enostranske izobražence s fakultetnimi diplomami. Lenin je bil sicer široko naobražen mož, toda brezdušen teoretik in enostranski materialist, ki je zanemarjal duhovnost in njene svet sooblikujoče sile, brez katerih ni življenjske harmonije. Tudi Stalin je enostranski izobraženec. Španec Primo de Rivera in razni drugi generali-diktatorji so bili tipični polizobraženci omejenega vojašniškega duha. K njim moramo prišteti tudi Španca generala Franca. Mussolini je dovršil samo italijansko učiteljšče (ki je daleč za našim) in je torej dejansko vsaj napol autodidakt. Kdor ga skuša preučiti, bo že kmalu ugotovil, da izvira njegova »nezmotljivost« zares iz polizobrazbe, ki se kaže v tem, da je univerzalist. Mussolini pozna in zna vse, toda zares strokovnjak ni v absolutno nobeni panogi; od vseh je pobral površino, v bistvo pa ni vniknil nikoli. Prebral sem njegova zbrana dela in ugotovil, da govori o vsem mogočem in nemogočem, toda organske povezanosti z globino in globine sem iskal zaman. Vendar je Mussolini neprimerno harmoničnejši in temeljitejši kakor popolni površinski autodidakt Hitler. Analiza izobrazbe in iz nje izoblikovane duhovnosti vseh teh diktatorjev nam tedaj v polni meri potrdi Masarykove besede o izviru »nezmotljivosti« v neizobrazbi odnosno polizobrazbi.

Ako velja to za diktatorje same, velja še bolj za njihove pomagače (v kolikor niso absolutni špekulanti) in pristaše. Lep dokaz za to je že zunanji videz, s katerim se vse sedanje diktature obdajajo. Ta videz je skoraj v vsem oblika brez vsebine. Kričeči a prazni znaki, zastave, fraze, pomp, strumno korakanje militariziranih množic itd. A duh, resnična globina, resnična izobrazba, kultura in znanost? Vse to je potisnjeno daleč v stran. Zato je naravno, da so vsi zares kulturni duhovi nasprotniki vseh teh diktatur. Resničnih znanstvenikov, filozofov, velikih pisateljev in umetnikov si nobena, ne boljševiska ne fašistična diktatura ni mogla prisvojiti in jih prav zato preganja in izganja. Samo ljudje s površinsko izobrazbo, s civilizacijo brez resnične notranje in organske presnovljene kulture, so pristaši in vzdrževalci teh diktatur, torej polizobraženci! Njihovi površinski izobrazbi naravno ugaja površinstvo vidnih znakov diktature, nad katerimi se vnemajo in navdušujejo. Vsi ti po duhu svoje izobrazbe še niso zreli za to, da bi v demokraciji sovladali, ampak so sposobni samo za vladane oponaševalce svojih diktatorjev.

Ali moremo po vsem tem verjeti, da bi mogla ta polizobrazba dokončno zmagati nad resnično izobrazbo, da bi oblika trajno nadvladala vsebino, kvantiteta kvaliteto? Ne! Nemogoče je, da bi se brez haska zavrgli vsi siloviti napor človeštva s hekatombami žrtev, h katerim moramo šteti tudi vse iz svetovne vojske, od upora reformacije proti absolutizmu teokracije preko meščanskih revolucij proti etatističnemu absolutizmu do silnih najnovejših naporov resničnega kulturnega napredka. Resnica je torej le v tem, da so

sedanji državni absolutizmi samo recidiva bolezni, ki izločuje iz človeškega organizma še zadnje nezdrave sokove, da ga pripravi za končno popolno zdravje in rast. To zdravje in ta rast pa je le v popolni demokraciji, ki bo predstavljala tisto, kar od nje pričakujemo, seveda šele v tisti bodočnosti, ko bo človeštvo za njo dokončno zrelo.

Napredek človeštva je trajno oddaljevanje od prvotne živalskosti v smeri k božanstvu, sila zagona tega napredka pa je etični humanizem. Kakor je bil na tej poti premagan barbarizem, nato teokratizem, monarhični absolutizem in privilegirani aristokratizem, tako bo premagan tudi novi etatistični absolutizem. Premagana bo država sploh in zmagal bo narod, a v narodu bo zagospodovalo ljudstvo. In šele tedaj bodo ustvarjeni pogoji za mirno in nemoteno rast najvišje znanosti, umetnosti in sploh kulture. Vendar ne smemo držati rok križem, ampak moramo ta razvoj vsaj po skromnih močeh posameznika pospeševati! Čim več bo bojevnikov za novo bodočnost, temprej bo ta bodočnost napočila.

O B Z O R N I K

SLOVENSKO SLOVSTVO

VINKO ŽITNIK: POMLAD. Pesmi. Maribor 1937, samozaložba, strani 100, naslovno stran narisal inž. arh. Milan Černigoj, natisnila Mariborska tiskarna. — Vse preučevanje našega narodnega značaja nam potrdi, da smo Slovenci liričen narod. Ta liričnost izvira iz našega narodnega temperamenta, okolja in stoletne nesvobode. Posebno odločilno je bilo tudi zadnje, kajti danes vemo, kako upliva podjarmljenje na spreminjanje in izoblikovanje značajev. Pred vsem pa vemo, da se razvija to spreminjanje in izoblikovanje v dveh smereh: pri sangvinikih v fizični upor in s tem v e p i k o, pri melanholikih pa v resignacijo in s tem v l i r i k o. (Srbi — Slovenci.) Zato ni le naključje, da je dosegla v našem leposlovju prav lirika najvišji vzpon, manj je pa na prvi pogled razumljivo, zakaj je naš lirični narod v zadnjih dveh desetletjih izgubil smisel za liriko, ki nam jo ustvarjajo naši sodobni pesniki. Toda samo na prvi, kajti globlji pogled nam odkrije, da je izgubila lirika pri množici kredit po krivdi pesnikov samih, ker so se pod uplivi tujih — in tudi samo prehodnih — mod oddaljili od slovenske tradicije, se dvignili zlasti v ekspresionizmu v nedosegljive megle, izgubili tla pod nogami ter s tem stik s svojim narodom. Od tujcev naroda od njegove lirike bo zato mogoče odstraniti samo z vrnitvijo k tradiciji, kakor so ugotovili n. pr. tudi v Nemčiji in drugod, kjer se novi pesniki vračajo na stara pota in postaja lirična pesem res zopet pesem, celo pevnna.

Na to se mi je zdelo potrebno opozoriti, preden se poglobim v Žitnikovo pesemsko zbirko »Pomlad«, da dam s tem svojemu premišljevanju temeljno podlago. Že druge pesemske zbirke naših pesnikov nam napovedujejo vračanje k tradiciji, Žitnikova ga pa kaže že tudi na prvi pogled. Žitnik je pesnik, ki je izšel zares neposredno iz ljudstva in ga zato tuja učenost ni mogla speljati na abstraktna pota; je eden tistih redkih talentov, ki se sami, brez formalne šolske izobrazbe dvignejo do ustvarjalcev višjih vrednot. Tuja slovstva jih poznajo veliko, in med njimi so svetovno slavna

imena. Že samo to ga je moralo obvarovati pred eksperimenti mode in ga je zares obvarovalo. Žitnikove pesmi so jasna vrnitev k slovenski tradiciji po narodni liriki, Prešernu, Jenku itd., navdahnjene morda tu in tam z rahlo romantiko, toda pristno čustvene in v neki meri oplodene s sodobnostjo. Refleksivne lirike skoraj ne pozna, kvečjemu še impresivno, ki prevladuje zlasti v zadnjem, sedmem ciklu te zbirke. Vse ostalo je pristno, primarno lirično čustvo mladega kmečkega fanta, prefinjeno z lastnim kulturnim dvigom in neko notranjo estetiko.

V tem oziru je Žitnikova »Pomlad« zelo pozitivno delo, čeprav ni brez šibkejših mest, ki se izražajo zlasti v ponavljanju razpoloženj in besednega materiala v nekaterih pesmih. Toda vmes so ne samo posamezni verzi in kitice, ampak tudi cele pesmi, ki dajejo zbirki pravico do obstanka in pesniku legitimacijo lirika. Nekatere zvene kakor prefinjena narodna pesem in bodo gotovo našle tudi komponista.

Zbirka, ki obsega 80 pesmi, je posvečena slovenskim mladostnikom in mladostnicam ter po prvi pesmi materi, razdeljena pa na 7 ciklov in zgrajena arhitektonično kot celota. Ker je pesnik zbirko sam uredil, je tudi s tem izpričal čut za harmonijo. Naslov »Pomlad« simbolizira pomlad v naravi in mladost v duši. Prvi ciklus opeva predpomlad, ko se dramijo vigré napovedujoči vetrovi in se v pesniku prebujajo mladostni nemiri s še rahlimi in čistimi hrepenenji, da je ves prevzet ter »predan pomladni sreči«. »Trpinčen od lepote nerazvele« bolj sluti kakor čuti viharje, ki bodo vstali iz mlade, po ljubezni in spoznanju hrepeneče krvi, in vendar bi že zajokal od neke skrite muke, ki kaplja kakor kri na njegove bele dneve. Ta nemir je eros mladostnika, ki zasanja o dekletu, o deklici kot belem metulju na lehi, ki se jo še boji ujeti v zanko srca in ji le dlan daje ter gre: Srce ti bodi še božja zibka! Toda prižgano hrepenenje ne ugasne več ne v njem ne v njej, ki: Rada kje v zeleni loki bi hodila in ljubezen pila z ustnic si cvetočih, pa v željah pekočih veneta vsaksebi... V drugem ciklu smo pa že sredi pomladi in ljubezni, ki se je razgorela v plamen, in v srcu je nov svet, telo prevzema prečuden glad in ve že, kaj hoče, saj pravi dekletu:

Glej, deklica, pomlad prihaja z juga!
Ko suženj ti bom zvest in vdan ko sluga,
daj, sprejmi me v ljubezni zlati grad!

Toda že »Spomin na sestanek« rodi trpko spoznanje: Ljubezni čari so le bežne sanje... A sila, ki se je predramila, žge dalje, ranjena povrhu še po prvem doživetju nezvestobe in nestalnosti (Ob slovesu). Vendar je pesnikovo razočaranje zdravo in skoraj vedro (Prerokovanje), ko vidi kako bo tudi nezvesta nekoč varana in pravi: ...jaz se smejal bom, ti pa jokala. Tako je umrla prva pomladna ljubezen in ostal je po njej le še spomin, ker drugo je vse: v jami časa pokopano.

Tretji ciklus je že zrela mladost onkraj prvih spoznanj in razočaranj, a »srce v željah čedalje bolj brezmejno, predramljeno ne more več zaspati«. Izsesati hoče ves med življenja, ker »tako brezmejno je ljubezni žejno«. Izživeti se hoče. Ta ljubezen je že strastna in nič več plaha, kakor je bila v predpomladi in rani pomladi, kajti iz daljave se že kradejo v dušo prvi miselni strahovi odbegavanja mladosti. Zato kliče dekletu: Omami me!

Srce mi je razpokano od žeje,
umiram z ustnami sežganimi...
Daj, preden prekoračim časa meje,
telo vsaj enkrat upijani mi!

In za ginevajočo mladostjo zasluti še dalje, kako se pletejo zamolke sence že v črne vence in bo kmalu padla brezmejna noč. Srce strmi v prihodnost brez upov in uteh in mrje z »mukami mučenca«. Ko se tu znova ozre na žensko in občuduje v »Odpovedi« vso njeno prelest, ji pogumno pove:

Čuj, vsi tvoji čari,
tvoja vsa mladost je
hip, ki se ne vrne!
Dam slovo prevari —
pa uzrem okostje
v krilu zemlje črne...

Četrty ciklus je v celoti izraz notranje življenjske krize, ki išče samote, v katero je pesnik bridko vkovan. čeprav je svet zunaj še vedno poln mehke svetlobe. Duša mu je bolna in polna bridke lepote, in soba mu ko grob krije mlade dni, dočim odteka tam za okni življenje kot razpenjena reka v morje večnosti. Toda nekje daleč zvoni k novemu vstajenju, saj vsi nageljni le še niso odcveli. Vse to je le razdvojenost, ki se loti človeka na prehodu iz pomladi v poletje, iz vihrave mladosti v zorevajoče poletje. Pesnik to čuti in si želi vrča, da se upijani in ozdravi. In že ga obhaja nov nemir zrelega hrepenenja po življenju. Odrešenje prihaja, nadenj se sklanja angel Gospodov in:

za vselej so v minulost pokopane
minute, sevrte v žgoči bolečini.

Duša se je dvignila do zadnjega viška, do Boga, ki zasi je v njeno zbegano samoto, da spozna:

O sladkost sveta, kako si grenka,
ko srce se z Bogom pogovarja!

Zato zahrepeni po askezi in grobu, na katerem bodo lilije cvetele in bodo v stiskah romale k njim mučene deklice:

In deklice v pomladnih dneh brstečih,
ko kri jim prebudi telo cvetoče,
na grob moj bodo šle po stezah rdečih.
Na njem jim dahne v sanje, v čute vroče
vonj lilij, vrtnic sestrsko dišečih
moči za dneve v slo omahujoče...

V petem ciklu se pesnik poslavlja od mladosti, ko gleda v naravi sicer zopet pomlad, cvetje, toploto in svetlobo, a obenem tudi že šteje gube na svojem obrazu. In sreča se v pomenku z jesenskimi oblaki ter čudovito lepo zave:

Vem, vsi se podimo, drevimo v neznano,
kako smo si v bežnosti bridko enaki.

Ob teh meditacijah pa občuti vsaj za trenotek tudi grozo in znova seže po vinu, »ker tak grenko, grenko je biti trezen«. Sedaj se začenjajo jesenski večeri in pesnik kliče času: Postoj! Kajti srce še vedno ni pripravljeno za zadnji pokoj in si želi, da ga poboža še trajna, tovariška ljubezen. V tej ljubezni zraste tudi prerobenje in vzcvete pomlad v jeseni, čeprav se vedno znova vračajo vanj težke misli, celo na smrt in čase onkraj groba, v katerih se bo nad njim budilo novo cvetje rdečih nageljnov za nova dekleta in nove ljubezni.

A sred blaženih podob
vidim vigred brez slasti,
veter slišim, ki šumi
čez pozabljeni moj grob...

Šesti ciklus tvorijo pesmi deklic, v katerih lastnemu podobno čustvovanje se je Žitnik globoko vživel ter postal po vseh prejšnjih pesmih prvič neoseben. Tu zaživi z dekleti njih prva hrepenenja, stiske, razočaranja in spoznanja. Toplo izraža bojazen v pesmi »Deklica moli« in v »Pesmi ljubeče«, ki se ozira k Brezmadežni, naj jo

obvaruje skušnjav, a se meša še v njeno molitev ime ljubega. To je v naši liriki nov, ali vsaj novo prikazan motiv!

Tudi zadnji, sedmi cikel je neoseben, ali vsaj napol neoseben, in čustva so zamenjale impresije. Žitnik-fant se vrača v svojo kmečko vas, kjer gleda »Kmečko pomlad«, opisuje razpoloženje »Ob dežju« in ob »Večeru pod kozelcem« s čudovito živim in igrivim orisom mesečine, preživlja »Pomladni popoldan«, »Večer na vasi« in »Pomlad na deželi« z impresijami kakor Verhaeren.

To so izrazite pesmi osebnih čustev in doživetij, s harmoničnim stopnjevanjem od prvega rahlega prebujanja do poznejših spoznanj, razočaranj in resignacij. Cela skala čustvenega razvoja, zvezana z erosom in naravo. Zato sem trdno prepričan, da so Žitnikove pesmi bližje narodu kakor meglene, često zaradi mode nasilno zdrobljene meditacije, ki morejo kot rebusi osvajati samo malo število posebno nastrojenih gurmanov. Lirična pesem je bila in bo ostala čustveno doživetje! Morda nam bo dal Žitnik kdaj še bolj izkristalizirana čustva in izpričal svoj talent še z novimi deli, čeprav mu sedanji, liriki nenaklonjeni čas ne bo dal zunanjega zadoščenja.

Zbirka je tudi grafično in tehnično odlična, morda najodličnejša med vsemi, kar smo jih dobili v novejši dobi. Posrečena je v svoji preproščini simbolična naslovna stran, pesmi so pa tiskane dvobarvno, zeleno in rdeče (naslovi). Zbirka se dobi v vseh večjih knjigarnah.

R. Rehar.

AŠKERČEVA BIBLIOGRAFIJA. Sestavila Marja Boršnikova. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru, 1936. Strani 120 in 5 strani slik. —

Bibliografija je pri nas Slovincih najbolj zanemarjena panoga znanosti, ne morda ker ne bi imeli sposobnih in za delo vnetih bibliografov, ampak ker bibliografska dela ne najdejo ne založnikov ne odjemalcev, a Slovenske akademije znanosti še vedno nimamo. Naš najodličnejši in najmarljivejši bibliograf, dr. Janko Šlebinger, ki nam je postavil v tej panogi prve močne temelje, je moral prav radi tega omagati. V zadnjih letih dobivamo samo bibliografske odlomke, bodisi omejene na posamezne stroke, bodisi na posamezne tvorce. Delo, ki stoji pred nami in ga je omogočilo naše Zgodovinsko društvo v Mariboru, je zato velika in častna izjema, posebno še, ker nam podaja v celoti vse, kar spada v bibliografijo najplodovitejšega slovenskega pesnika Antona Aškercja, ki pa ni pisal samo pod pravim imenom in tudi ne samo pesmi, ampak tudi prozo, potopise, poročila, kritike, polemične članke itd. Marja Boršnikova si je zato nadela težko nalogo, ki je terjala od nje mnogo pridnosti, iznajdljivosti in vztrajnosti, saj ni zbrala in kronološko vestno uredila samo bibliografije Aškerčevih del, ampak tudi njegovih uglasbenih pesmi, njegovih prevodov iz tujih literatur in prevodov njegovih del v tuje literature, ocen, poročil ter odposlane in sprejete korespondence. V oddelku prevodov Aškerčevih del v tuje jezike najdemo 12 narodov, ki so sprejeli v svoje prevodno slovstvo plodove Aškerčevega pesniškega duha, kar dokazuje, da je Aškerc poleg Prešerna, Cankarja, Župančiča in Gregorčiča naš najbolj prevajani leposlovec. Toda prav ta oddelek najbrže kljub vsem naporom zbirateljice še ni popoln. Dodan je tudi seznam vseh znanih Aškerčevih fotografij, slik in karikatur doma in drugod. Boršnikova je upoštevala prvotiske, drugotiske, ponatise, uporabe in rokopise. Ob obilici tega gradiva morda res še vedno kaj manjka, kar priznava tudi zbirateljica sama, toda popolnosti Aškerčeve ustvarjalne podobe to ne more spremeniti. Ta podoba je v tej bibliografiji popolna. Ob listanju po tem delu se nam nazorno, skoraj bi rekli matematično natančno odkrije, kako nenavadno plodovito je bilo Aškerčevo življenje, med slovenskimi pesniki nedvomno najplodovitejše. Bibliografija bo dragocen vir in vodnik za nadaljnji studij Aškerčevega življenja in dela, pred vsem pa za pripravo in izdajo kritično urejenega zbranega dela, ki naj bi ga čimprej dobili! Boršnikovi vse priznanje!

V. R.

LIKOVNA UMETNOST

KOLEKTIVNA RAZSTAVA ALBERTA SIRKA. Letos spomladi je priredil naš akad. slikar prof. Albert Sirk najprej v Celju in nato v Mariboru svojo kolektivno razstavo, da pokaže svoj zadnji razvoj ob petdesetletnem življenjskem jubileju, ki ga je obenem slavil. Sirk je bil rojen v Sv. Križu pri Trstu, na tisti obali Jadrana, ki je najbolj slovenska. V ozadju Kras, na desni obsoška ravnina, spredaj morje: trije prirodni elementi, ki so ustvarili in izoblikovali umetnika kot kraško trden značaj in kot ravnina širokega ter kot morje zasanjanega oblikovalca, kajti kljub vsej njegovi moči in pogumu je v njem še vedno zelo veliko lirike.

Akademijo je študiral Sirk v Benetkah, služboval nato kot profesor v Trstu in prišel naposled k Sv. Lenartu v Slovenske gorice, kjer poučuje že več let risanje na tamkajšnji meščanski šoli, slika in se udeležuje skoraj vseh razstav našega slikarstva, zlasti v mariborskem klubu »Brazdi«. Smerno je izšel iz impresionizma in mu ostal vsaj v nekaterih značilnostih zvest tudi kot postimpresionist in v iskanju nove stvarnosti. Njegova dela so polna dinamike, živih barv kolorizma in često liričnih občutij. Zato ljubi južne, sončne in pestre motive, ki ga razen morja najbolj privlačujejo. Posebno je zaljubljen v Macedonijo, kamor odhaja skoraj vsako leto in se vrača potem s celo vrsto krajin in skupin v akvarelni in oljni tehniki, a mojster je tudi kot grafik, zlasti portretist.

Na obeh letošnjih kolektivnih razstavah se nam je predstavil z olji, akvareli in grafiko ter marinami, krajinami, tihožitji in portreti, med katerimi je bilo nekaj odličnih umetnin. V počitnicah se je pa podal zopet na Balkan, da ustvari nova dela in priredi tam tudi nekaj razstav.

R. R.

SLOVENSKI JUBILANTI

DR. LOJZ KRAIGHER. Letos 22. aprila je doživel šestdeseto leto življenja slovenski pisatelj Lojz Kraigher, rojen v Postojni na Notranjskem, sedaj zobozdravnik v Ljubljani.

Kraigher se je pojavil kot pisatelj najprej v naših leposlovnih mesečnikih, zlasti v »Ljubljanskem Zvonu«, z vrsto črtic in novel in se uvrstil v krog naturalistične smeri, toda s čutom razmišljujočega psihologa in samoniklega oblikovalca upodobljenih usod. Njegovo delo in njegov poklic sta se združila v harmoniji ter nam tako ustvarila njegovo svojsko umetniško podobo, kakor v velikem francoskem razglabljaljočem naturalistu Gustavu Flaubertu. Vendar je dobila ta sinteza razločen izraz šele v Kraigherjevem največjem in najpomembnejšem literarnem delu, v romanu »Kontrolor Škrobar«. Pot življenja je pripeljala še pred vojsko mladega zdravnika iz Postojne v Slovenske gorice, kjer je spoznal našo takratno veliko bol — narodno nezavednost in renegatstvo. »Kontrolorja Škrobarja« je tako napisal kot nekak odgovor na Nemca Bartscha roman »Das deutsche Leid«, in vzbudil na pragu velike vojske med Slovenci zanimanje za to naše obmejno ozemlje. Pozneje je bil roman preveden tudi v češčino. Z njim je dobilo to ozemlje z Mariborom vred svoj prvi veliki leposlovni tekst, ki bo ostal kot dokument vedno živ.

Poznejša življenjska pot je peljala Lojza Kraigherja v Ljubljano, Gorico in zopet v Ljubljano. V tej dobi je napisal mimo omenjenega velikega romana še zanimiv ljubezenski roman »Mlado ljubezen« ter drame »Školjko«, »Na fronti sestre Žive« in »Umetnikovo trilogijo«, posvečeno spominu prijatelja Ivana Cankarja, ki je bil ponovno Kraigherjev gost tudi v Slovenskih goricah. V vseh teh delih, kakor tudi v novelah in črticah, je ostal zvest svoji naturalistični smeri, opisujoč življenje kakor se mu je odkrivalo, a ustavljajoč se ob njem z mislijo človeka, ki mu ni dovolj, da nekaj ugotovi, ampak hoče dognati tudi globlje vzroke.

Poleg romana »Kontrolor Škrobar«, je Kraigherjevo najpomembnejše delo drama »Školjka«. Ko je doživela na ljubljanskih deskah pred vojsko svoj krst, je bila sprejeta z velikim navdušenjem, a najbolj navdušeno jo je sprejel Cankar. Tu smo dobili Slovenci odrsko delo v žanru tedaj evropski oder obvladujočega Ibsena in Strindberga. Kraigher je postavil tu na oder naturalistično zajeto meščansko zgodbo v odlični tehnični zgradbi, močni karakterizaciji in finih dialogih, da osvaja tudi še danes, kar je pokazala prav mariborska uprizoritev za proslavo pisateljevega jubileja. S tem in ostalimi deli ostane Lojz Kraigher med stebri slovenskega naturalizma, ki je prišel sicer nekoliko pozno, a je vendarle v polni meri izpolnil svoje poslanstvo. Značilno pa je za naše sedanje razmere, da je vidno proslavil Kraigherjevo šestdesetletnico samo — Maribor, kakor tudi Šorlijevo. Kje ostaja slovenska metropola, Ljubljana?

B. S.

DR. ANTON NOVAČAN. Dne 9. julija letos je slavil petdesetletnico eden najbolj samosvojih slovenskih pesnikov in pisateljev, naš »samosilnik« Anton Novačan. Rodil se je v Zadobrovi pri Celju, študiral gimnazijo in pravo, postal odvetniški pripravnik, diplomatski uradnik, politik, odvetnik, konzul in nazadnje poslanec.

V slovensko slovstvo je stopil z močnimi novelami, ki so ga že spočetka uvrstile med naše pomembne pisatelje, a tudi s pesmimi svojškega izraza. Njegove novele so izšle že pred vojsko pod naslovom »Naša vas« v dveh obsežnih knjigah ter nam prikazale vas in vaščane z nove strani, ne več tako kakor so nam jih kazali naši literarni prikazovalci kmeta. Rekli bi lahko, da je bil prav Novačan prvi slovenski ruralist nove smeri, ki se zlasti v najnovejšem času zopet močno pojavlja med nami in tudi drugod po Evropi.

Tema dvema zbirkama je sledila nato tretja, »Samosilnik«, kjer je dobila Novačanova literatura še bolj vidno svojo silaško svojstvenost. Nato se je pa lotil drame in napisal najprej »Velejo«, zajeto prav tako iz kmečkega okolja in igrano ne le pri nas, ampak tudi na Češkoslovaškem in drugod. Tej je sledil prvi del trilogije Celjanov, »Herman Celjski«. Novačan se je kot celjski okoličan še posebno vživel v zgodovino in problem Celjskih, seveda zopet na svoj svojski način, ter izklesal Hermana kot močan lik svojega zgodovinskega doživetja. Tudi ta drama se je igrala z uspehom. Toda nadaljevanja napovedane trilogije doslej še ni, dasi je menda tudi druga drama že dovršena, ali vsaj v glavnem dovršena. Mladostna čilost jubilaranta, ki ni prav nič v skladu s tem jubilejem, nam zagotavlja, da bomo trilogijo le še dobili v celoti.

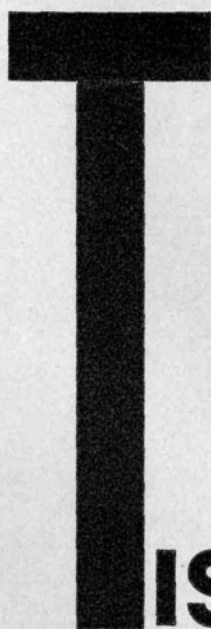
Mimo tega je napisal Novačan še veliko drugih manjših del, posebno pesmi, ki jih pa ni zbral v zbirko. A udejestvoval se je tudi kot publicist, zlasti za časa svojega političnega delovanja. Petdesetletnica je gotovo samo ena izmed postaj njegovega življenja in dela.

B. S.

ŠTUDIJO O ŠORLIJU, ki smo jo obljubili za to številko, smo morali odložiti za pozneje, ker obljubljenega rokopisa še nismo prejeli. Op. ur.

MARIBORSKA

TISKARNA
LITOGRAFIJA
BAKROTISK
OVOJNI TISK
KNJIGOVEZNICA
PLAKATIRANJE

ISKARNA

TELEFON

25-67, 25-68, 25-69

NAJMODERNEJŠI TISKARSKI ZAVOD

MARIBOR, KOPALIŠKA ULICA 6

Kako lahko uporabite Karmahove sposobnosti za sebe ?

Ako hočete v kakršnikoli zadevi doseči odločitev, ali pa do dna spoznati svoje soljudi, potem pošljite vzorec svoje, odnosno njihove pisave na naslov:

KARMAH STUDIO, ŽALEC.

Svoje vprašanje formulirate lahko tudi tako, da se nanaša le na zadevo, ki Vas najbolj zanima, in se more izvršiti Karmahova koncentracija potem v tej po Vas določeni smeri, ne da bi se izgubljala v posrtrskih stvareh.

Karmahovo delovanje!

Vzgoja otrok, poklicna vprašanja, zakonske zadeve, trgovske zveze, odločitve v dvomljivih primerih, osebna vprašanja, anonimna in ponarejena pisanja itd., vse to so vprašanja, ki so na dnevnem redu in pri katerih psihografologov nasvet lahko ugodno preokrene usodo. V življenju vsakega človeka so odločilni trenotki, v katerih zadostuje majhen nasvet, da se spravi življenjska pot na drug tir. Psihografologija ni nikako megleno prerokovanje, temveč je rezultat duševnega proučevanja in analiziranja rokopisa. Dober psihološki nasvet je že marsikoga obvaroval pred nesrečo, zavistjo in celo pred uničenjem eksistence.

Izvolite upoštevati!

Da damo vsakomur priliko, da lahko uporabi svoje zmožnosti glede na pomoč in nasvete za sebe, znaša cena za eno skico v pismenem posvetovanju samo Din 50.—. Izčrpna studioanaliza in posvetovanje pa stane samo Din 100.—. Ta zneska je treba smatrati skoraj izključno kot stroške. Vsak nadaljni preizkus pisave se računa posebej.

Vsa pisma in vprašanja se morajo pošiljati naravnost na stalni naslov:
KARMAH STUDIO - ŽALEC - DRAVSKA BANOVINA